parkstad stadsregio limburg

ISOLATIE- EN VERDUURZAMINGS PROGRAMMA

Stadsregio Parkstad Limburg

INHOUD

1. Inleiding **7**
1.1. Landelijk beleid 7
1.2. Regionaal en lokaal beleid 8
1.3. Huidige landelijke, provinciale en gemeentelijke regelingen en ondersteuningsaanbod 9
1.4. Proces van het IVP 11

2. Doel van het Isolatie- en Verduurzamingsprogramma **13**
2.1. Naar welk isolatieniveau gaat regio Parkstad toe? 13
2.2. Berekening doelstelling Isolatie- en Verduurzamingsprogramma 14
2.3. Het IVP als groeimodel 16

3. Doelgroepen **19**
3.1. Prioriteit 2023 – 2026 19
3.2. Overige doelgroepen 25

4. Activiteitenprogramma 2023 – 2026 **31**
4.1. A – Ondersteunende activiteiten 31
4.2. B – Lokale aanpak koopwoningen 34
4.3. C – Aanvullende maatregelen gericht op energiearmoede 40
4.4. D – Zakelijke doelgroepen 41

5. Doorkijk na 2026 **45**
5.1. Continueren programmalijnen na 2026 45
5.2. Koppeling met andere opgaves 47

6. Begroting **48**

7. Colofon **50**

8. Bijlage A: Overzicht van landelijke, provinciale en lokale regelingen **51**
8.1. Regelingen voor gebouweigenaren 51
8.2. Regelingen van de gemeenten 54
8.3. Aanbod van de WoonWijzerWinkel Limburg 55
8.4. Gemeentelijk ondersteuningsaanbod 56

ISOLATIE- EN VERDUURZAMINGS PROGRAMMA

Stadsregio Parkstad Limburg

SAMENVATTING

Regio Parkstad Limburg streeft naar een duurzame, betaalbare en comfortabele woning- en gebouwenvoorraad. Niet alleen om klimaatverandering tegen te gaan, maar ook om energielasten voor inwoners en bedrijven te beperken, om minder afhankelijk te zijn van buitenlandse energiebronnen, en om woningen en gebouwen klaar te maken voor een toekomst met andere weerspatronen en grotere schaarste aan grondstoffen.

Het doel van het Isolatie- en Verduurzamingsprogramma (hierna: IVP) is het verbeteren van het isolatieniveau en het verduurzamen van woningen. Het IVP beschrijft welke regelingen en activiteiten er de komende jaren voor verschillende doelgroepen worden aangeboden. Het IVP sluit aan op het Nationaal Isolatieprogramma (NIP) om optimaal gebruik te maken van landelijke gelden en regelingen. Het IVP is ook een groeimodel. Na verloop van tijd kunnen er activiteiten of eventueel regelingen toegevoegd of beëindigd worden om meer of andere doelgroepen te ondersteunen en/of activeren voor het nemen van verduurzamingsmaatregelen.

De verduurzamingsopgave is breder dan alleen isolatie en energiebesparing. Het groeimodel richt zich daarom ook op circulariteit en klimaatadaptatie. Zo kunnen er in de toekomst bij isolatie strengere eisen worden gesteld aan de herkomst van materialen (bijvoorbeeld hergebruikt of gerecycled materiaal) en een sterkere koppeling tussen isolatie en klimaatadaptieve maatregelen rondom wateroverlast en waterkwaliteit. Onderdeel van het IVP is om in de periode tot en met 2030 zoveel mogelijk woningen te verduurzamen en stappen te laten zetten richting de landelijke isolatiestandaard, zodat de Parkstad-gemeenten op koers blijven voor een aardgasvrije en CO_2-neutrale gebouwde omgeving in 2050. Concreet betekent dit voor Parkstad dat er nog ongeveer 115.000 woningen geïsoleerd moeten worden tot de landelijke isolatiestandaard. Gebouweigenaren zullen stapsgewijs hun gebouwen en woningen verduurzamen. Een deel van de opgave wordt gerealiseerd als gevolg van landelijke maatregelen, zoals afspraken met (sociale) verhuurders, betere (financiële) regelingen en een betere informatievoorziening. Een deel van de particuliere woningeigenaren zal echter hulp nodig hebben van de gemeenten. Het gaat volgens het CBS om ca. 17.400 woningen in heel de regio Parkstad Limburg. Om deze eigenaren te helpen ontvangen de gemeenten geld uit het NIP.

Het activiteitenprogramma 2023-2026 is opgebouwd uit vier programmalijnen. Programmalijn A bevat ondersteunende activiteiten, zoals de gemeentelijke organisatie en monitoring. Programmalijn B gaat over een lokale aanpak voor koopwoningen en richt zich zowel op het benutten van de meerjarige NIP-gelden voor de NIP-doelgroep als overige koopwoningen waar nog een isolatieopgave is. Programmalijn C zet in op aanvullende maatregelen ter bestrijding van energiearmoede. Programmalijn D richt zich op de zakelijke doelgroepen. Waar mogelijk wordt ook de koppeling naar de groeithema's circulariteit en klimaatadaptatie gemaakt.
Het isoleren van alle slecht geïsoleerde woningen is een grote opgave. Om deze opgave te laten slagen is het belangrijk om een aantal serieuze knelpunten op te lossen. Zo is er een tekort aan mensen en materialen en leiden de nodige vergunningen en/of ontheffingen tot de nodige vertraging. Gemeenten en Stadsregio Parkstad gaan met alle verantwoordelijke overheden, netbeheerders en andere partijen in gesprek om passende oplossingen te vinden om samen een duurzame gebouwde omgeving te realiseren.

Eind 2026 voert Stadsregio Parkstad Limburg een uitgebreide evaluatie uit van het IVP: wat zijn de resultaten, wat ging goed, wat kan beter en welke nieuwe kansen zijn er in het kader van het groeimodel op het gebied van klimaatadaptatie en circulariteit? Op basis daarvan herijkt de regio het IVP en maakt zij een nieuw activiteitenprogramma voor de jaren daarna. Vanaf 2026 zullen de meeste activiteiten gecontinueerd kunnen worden, maar zal de activatie verlegd worden naar doelgroepen die in de eerste periode onvoldoende bereikt zijn. Daarnaast krijgen naar verwachting met name hybride warmtepompen, particuliere verhuurders en zakelijke partijen na 2026 meer prioriteit en zal er steeds meer aandacht zijn voor de groeithema's.

Het IVP bevat een begroting voor de eerste programmaperiode 2023-2026. Het programma heeft in de eerste periode een omvang van 19,5 miljoen euro. Onderdeel hiervan is de benutting van de middelen uit het NIP waarvan ruim 75% besteed wordt aan isolatie- en ventilatiemaatregelen.

Het doel van het programma is het verbeteren van het isolatieniveau en het verduurzamen van woningen.

1 INLEIDING

Regio Parkstad Limburg streeft naar een duurzame, betaalbare en comfortabele woning- en gebouwenvoorraad. Niet alleen om klimaatverandering tegen te gaan, maar ook om energielasten voor inwoners en bedrijven te beperken, om minder afhankelijk te zijn van buitenlandse energiebronnen en om woningen en gebouwen klaar te maken voor een toekomst met andere weerspatronen en grotere schaarste aan grondstoffen.

Het verduurzamen van de gebouwde omgeving is onderdeel van het regionale beleid PALET (Parkstad Limburg Energietransitie) en is de regionale invulling van mondiale en landelijke duurzaamheidsafspraken. In Nederland zijn deze afspraken vertaald in het Nederlands Klimaatakkoord. Hierin is afgesproken dat alle gemeenten een Transitievisie Warmte (TVW) opstellen. Bij de vaststelling van de Transitievisies Warmte (TVW) hebben de zeven Parkstad-gemeenten afgesproken om een Isolatie- en Verduurzamingsprogramma (IVP) op te stellen voor de periode tot en met 2030. Het doel van het programma is het verduurzamen van de woning- en gebouwvoorraad, in het bijzonder door middel van energiebesparing, maar ook door voor te sorteren op een circulaire economie en klimaatbestendige leefomgeving. Het programma beschrijft welke regelingen en activiteiten er de komende jaren worden aangeboden. De verduurzaming van de gebouwde omgeving is een grote opgave. Het IVP is daarom een groeimodel waarin enkele prioriteiten de komende vier jaar centraal staan, en andere prioriteiten kunnen ingroeien.

1.1. Landelijk beleid

De Rijksoverheid heeft begin juni 2022 het 'Beleidsprogramma Versnelling Verduurzaming Gebouwde Omgeving' gepubliceerd[1]. Onderdeel hiervan is het Nationaal Isolatieprogramma (NIP)[2]. In deze programma's zijn uiteenlopende actielijnen en geldstromen uitgewerkt die voor gemeenten relevant zijn. Het voert te ver om deze programma's hier samen te vatten, maar enkele onderdelen zijn hieronder uitgelicht:

- Het Rijk voert beleid gericht op bestrijding van energiearmoede door snel de energierekening of het energieverbruik van huishoudens te verlagen. Gemeenten hebben hierin een belangrijke rol. Gemeenten hebben al tweemaal een specifieke uitkering (SpUk) ontvangen, bedoeld voor maatregelen in woningen die snel energie kunnen besparen. Ook hebben zij geld ontvangen om een energietoeslag uit te keren aan huishoudens op of onder het sociaal minimum (dat per gemeente kan verschillen).
- Het NIP voorziet in een meerjarige, lokale aanpak van gemeenten voor isolatie en ventilatie van koopwoningen met D, E, F en G-labels. Een eerste uitkering uit het NIP heeft de gemeente ontvangen in juli 2022 (samen met de tweede SPUK ter bestrijding van energiearmoede). Het NIP kent vier actielijnen:
  - Actielijn 1 richt zich op de isolatie van 750.000 woningen van eigenaar-bewoners, waarbij gemeenten bewoners ondersteunen. Deze actielijn strekt ertoe een specifieke uitkering aan gemeenten mogelijk te maken om slecht geïsoleerde woningen te verduurzamen. Voor deze actielijn 1 is onlangs een regeling gepubliceerd ('NIP-regeling')[3].
  - Actielijn 2 is gericht op de isolatie van 1 miljoen huurwoningen door verhuurders.
  - Actielijn 3 is gericht op het versneld isoleren van 750.000 woningen van eigenaar-bewoners op eigen initiatief.
  - Actielijn 4 is gericht op het besparen van energie door laagdrempelige maatregelen.

1 Rijksoverheid: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/06/01/beleidsprogramma-versnelling-verduurzaming-gebouwde-omgeving

2 Rijksoverheid: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/04/02/nationaal-isolatieprogramma

3 Rijksoverheid: https://www.volkshuisvestingnederland.nl/onderwerpen/nationaal-isolatieprogramma/lokale-aanpak-samen-met-gemeenten

- Er zijn landelijke prestatieafspraken gemaakt met de woningcorporaties waarin ook de doelstellingen uit het NIP zijn verwerkt. Belangrijke wijziging is het vervallen van de verhuurdersheffing en het versneld isoleren van woningen in de sociale huursector. Onderdeel van de nieuwe prestatieafspraken is ook de oude afspraak om uiterlijk in 2028 de slechtste energielabels uit te faseren. De landelijke prestatieafspraken moeten doorwerken in de lokale prestatieafspraken met woningcorporaties[4].
- Daarnaast breidt het Rijk (bestaande) landelijke regelingen uit voor huiseigenaren, zowel particulieren, VvE's als verhuurders, zodat zij beter in staat zijn hun woningen te verduurzamen. Het gaat dan om een combinatie van financiële steun (zowel subsidie als leningen) en regels, zogenaamde normering.
- Er is een landelijk Programma Hybride Warmtepomp met als doel om voor 2030 1 miljoen hybride warmtepompen te installeren in Nederland. Het Rijk maakt afspraken met de sector om de installatiecapaciteit uit te breiden en de kosten te verlagen. Ook breidt het Rijk subsidieregelingen uit om de hybride warmtepomp te stimuleren. Het Rijk is voornemens om vanaf 2026 normen te stellen aan nieuwe verwarmingssystemen waardoor de hybride warmtepomp het nieuwe standaard verwarmingssysteem wordt voor woningen waar zij technisch haalbaar zijn en waar gemeenten de komende 10 jaar geen plannen hebben om aardgasvrij te worden. Bij de stimulering of normering van de hybride warmtepomp voorziet het Rijk vooralsnog geen rol voor gemeenten. De plannen worden concreter gemaakt voor de jaren 2022 tot en met 2024 in het 'Actieplan hybride warmtepompen'.
- Er zijn landelijke Standaard en Streefwaarden[5] voor woningisolatie. De Standaard is een toekomstvaste standaard die aangeeft wanneer een woning "transitiegereed" is en geschikt is voor een bepaalde oplossing voor aardgasvrije verwarming. De Streefwaarden zijn technische waarden die voor verschillende bouwdelen aangeven wanneer deze voldoen aan de Standaard. Er zijn ook redenen om voorbij de standaard te isoleren. Dit is afhankelijk van het verwachte alternatief voor aardgas en in welke mate ook natuurlijke momenten kunnen worden benut voor het isoleren. Een nadere toelichting over de Standaard en Streefwaarden volgt in hoofdstuk 2.1

1.2. Regionaal en lokaal beleid

Het beleid van de regio Parkstad Limburg dat relevant is voor energiebesparing is vooral terug te vinden in het energietransitiebeleid PALET en de Transitievisies Warmte 1.0 van de zeven Parkstad-gemeenten. Daarnaast zijn de Coalitieakkoorden van gemeenten (2022) relevant.

- Met het energietransitiebeleid Parkstad Limburg Energie Transitie (PALET) hebben de Parkstad gemeenten in de zomer van 2015 het beleid en de visie vastgesteld om de noodzakelijke energietransitie in onze regio van de grond te krijgen en aan te jagen. Dit door ons energiegebruik tot 2040 met een derde terug te dringen en de resterende energievraag met hernieuwbare bronnen op te wekken. De kansen voor kleinschalige en grootschalige opwek uit zonne- en windenergie worden in het Uitvoeringsprogramma PALET beschreven en worden hier niet separaat benoemd. In dit IVP richten we ons vooral op het verduurzamen van woningen door het verminderen van het energieverbruik en het verbeteren van het isolatieniveau.
- In december 2021 en januari 2022 hebben alle zeven Parkstad-gemeenten een eerste Transitievisie Warmte (TVW 1.0) vastgesteld. Hierin zijn de belangrijkste uitgangspunten voor de warmtetransitie opgenomen en is een eerste inzicht gegeven in de mogelijke warmteopties per buurt op basis van landelijk beschikbare data en analyses. Omdat de verschillende aardgasvrije alternatieven voor verwarmen met aardgas vaak met lagere temperaturen werken is energiebesparing in veel gevallen een belangrijke randvoorwaarde. In de TVW's hebben gemeenten daarom opgenomen dat zij willen inzetten op passende isolatie van de bestaande woningschil met een minimaal basisniveau. Om invulling te geven aan deze ambitie, hebben alle Parkstad-gemeenten bij de vaststelling van de TVW 1.0 afgesproken om een IVP op te stellen voor de periode tot en met 2030.

4 Aedes: https://aedes.nl/nationale-prestatieafspraken/wat-omvatten-de-nationale-prestatieafspraken-op-hoofdlijnen

5 RVO: https://www.rvo.nl/onderwerpen/wetten-en-regels-gebouwen/standaard-streefwaarden-woningisolatie

- In de volgende versie van de Transitievisie Warmte (de TVW 2.0) gaan gemeenten dieper in op het gehanteerde ambitieniveau en de regierol die het beste past bij de ambitie, de beschikbare alternatieven voor aardgas en de kenmerken binnen de gemeente. Ook maakt zij inzichtelijk in welke gebieden of voor welke doelgroepen zij in de komende jaren aan de slag gaan met een uitvoeringsplan. Besluitvorming wordt voor eind 2023 verwacht. De activiteiten uit het IVP dienen daarbij nauw aan te sluiten bij de beschikbare alternatieven voor aardgas en bij de wensen en behoeften van de verschillende doelgroepen in de Parkstad-gemeenten. Daarbij zal worden verkend waar het mogelijk is om activiteiten in het kader van IVP te koppelen aan andere programma's, zoals (wijk)uitvoeringsplannen, het Volkshuisvestingsfonds en de Regio Deal 2.0.
- In de Coalitieakkoorden (2022) is aandacht voor energiebesparing en het verduurzamen van de woningvoorraad. Ook geven sommige gemeenten expliciet aan dat zij aandacht hebben voor energiearmoede.
- Alle Parkstad-gemeenten hebben in het Verbond voor Energierechtvaardigheid de krachten gebundeld met woningcorporaties, huurdersorganisaties, de WoonWijzerWinkel, onderwijsinstellingen, zorginstellingen en andere maatschappelijke organisaties in de regio. Met dit verbond slaan we de handen ineen om de komende jaren energiearmoede om te buigen naar energierechtvaardigheid. Door eenvoudige energiebesparende maatregelen op korte termijn en structurele verbeteringen zoals hoogstaande isolatie op (middel)lange termijn maken we de energiehuishouding zowel duurzaam als betaalbaar. Dat betekent: een betaalbare energierekening, een leefbare woonkamertemperatuur en een houdbare ecologische voetafdruk[6].
- Stadsregio Parkstad Limburg en gemeente Heerlen ontvangen een grote bijdrage (45 miljoen euro) uit het nationale Volkshuisvestingsfonds om de woonkwaliteit en leefbaarheid van een aantal buurten en wijken te verbeteren en te verduurzamen. Met de Rijksbijdrage worden woningen aangepakt in gemeenten Beekdaelen, Brunssum, Heerlen, Kerkrade en Landgraaf. De bijdrage voor Heerlen Noord is apart aangevraagd[7].
- In februari 2023 is de aanvraag voor een nieuwe Regio Deal Parkstad Limburg gehonoreerd met acht nieuwe focusgebieden verspreid over de stedelijke gebieden Brunssum, Heerlen, Kerkrade en Landgraaf en de landelijkere Nuth, Schinveld, Simpelveld en Ubachsberg. Daarbij is er sprake van koppelkansen met de integrale gebiedsgerichte aanpak. De looptijd van de Regio Deal is tot 2025.

1.3.Huidige landelijke, provinciale en gemeentelijke regelingen en ondersteuningsaanbod

Er bestaan al veel verschillende landelijke, regionale en gemeentelijke regelingen voor energiebesparing, zowel voor gebouweigenaren als voor de gemeente zelf. Veel van deze regelingen zijn recentelijk uitgebreid of worden nog uitgebreid. De gemeenten kunnen structureel aanspraak maken op geld uit het Nationaal Isolatieprogramma. De regio ondersteunt inwoners momenteel al in samenwerking met de WoonWijzerWinkel Limburg. Een uitgebreid overzicht van de landelijke, provinciale en lokale regelingen voor woning- en gebouweigenaren is te vinden in bijlage 1.

1.3.1. Landelijke, regionale en lokale regelingen

De Rijksoverheid richt zich op investeringssubsidies en financieringen. Voor particulieren zijn er de ISDE en de SVVE-subsidieregelingen, respectievelijk voor eigenaar-bewoners en VvE's om woningen of complexen te isoleren of te voorzien van bijvoorbeeld een warmtepomp. Voor financieringen is er het Warmtefonds: deze is per 1 oktober 2022 uitgebreid. Vanaf dat moment kunnen eigenaren met een laag inkomen en zonder leenruimte, zonder restschuldrisico en tegen 0%-rente een voorfinanciering krijgen in de vorm van de Energiebespaarhypotheek[8]. Voor overige eigenaren is er de Energiebespaarlening, ook van het Warmtefonds. Binnen de Energiebespaarlening hebben woningeigenaren de mogelijkheid om tegen een 0%-rente te lenen en de optie om (max €5.000,-) te lenen zonder aflossing, afhankelijk van de leenruimte en draagkracht.[9]

Voor gemeenten zijn er twee belangrijke geldstromen: de specifieke uitkering lokale aanpak voor isolatie ('NIP-regeling') en de tijdelijke regeling voor capaciteit van decentrale overheden voor klimaat- en energiebeleid (CDOKE).

6 Gemeente Heerlen: https://www.heerlen.nl/duurzaam/energietransitie-projecten/verbond-voor-energierechtvaardigheid.html

7 Stadsregio Parkstad Limburg: https://parkstad-limburg.nl/e45-miljoen-uit-het-volkshuisvestingsfonds-naar-parkstad-en-heerlen-noord/

8 De energiebespaarhypotheek is alleen in te zetten in een wijkaanpak, die is aangemeld door de gemeente.

9 Voor meer informatie over de energiebespaarlening, zie: https://www.warmtefonds.nl/particulieren

Gedurende de uitvoering van het programma is het de aanbeveling de ontwikkelingen rondom de regelingen goed te volgen en te monitoren waar belemmeringen bij inwoners zijn om te verduurzamen. Zo wordt er over een aantal jaar de optie voor gebouwgebonden financiering van het Rijk verwacht, maar zijn er ook al landelijke voorbeelden die hierop lijken zoals het WOAB woningabonnement[10].

1.3.2 Instrumenten voor de gemeenten
Hoewel de gemeente de regie heeft over de verduurzaming van de gebouwde omgeving, gaan woningeigenaren over hun eigen woning. De Rijksoverheid werkt aan wetgeving om gemeenten meer bevoegdheden te geven voor het bepalen van de energie-infrastructuur in een wijk. Het Besluit gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Bgiw) geeft gemeenten de mogelijkheid om de levering van aardgas in een bepaalde wijk te stoppen na een bepaalde datum. Er moet dan wel perspectief zijn op een alternatieve energievoorziening waar gebouweigenaren op kunnen aansluiten. Aangezien isolatie een randvoorwaarde is voor de meeste duurzame, alternatieve energievoorzieningen, is deze bevoegdheid hooguit een indirecte sturingsmogelijkheid op energiebesparing. De Bgiw is in juli 2022 in consultatie gegaan en wordt in 2023 of 2024 verwacht.

De Rijksoverheid werkt daarnaast aan enkele normen, onder andere voor huurwoningen en voor de duurzaamheid van verwarmingsinstallaties. Hierdoor kunnen slecht geïsoleerde woningen vanaf 2030 niet meer worden verhuurd en vervangt de hybride warmtepomp vanaf 2026 de cv-ketel als norm voor verwarmingstoestel. Het is nog onduidelijk hoe de handhaving van deze normen in de praktijk wordt gebracht. Mogelijk krijgen gemeenten hier nog een rol, in combinatie met nieuw instrumentarium.

1.3.3 Ondersteuningsaanbod vanuit WoonWijzerWinkel Limburg en Parkstadverduurzaamt.nl
De regio Parkstad Limburg verzorgt in samenwerking met de WoonWijzerWinkel Limburg het ondersteuningsaanbod voor energiebesparing en verduurzaming van woningen. WoonWijzerWinkel Limburg is opgericht door de zeven Parkstad-gemeenten, de gemeenten zijn tevens aandeelhouder.

De WoonWijzerWinkel is gevestigd aan de Rodaboulevard in Kerkrade. Inwoners van de regio Parkstad Limburg kunnen hier terecht voor advies over energiebesparing en het verduurzamen van hun woning. Ook kunnen inwoners telefonisch contact opnemen of bezoek krijgen van een energieadviseur. De verschillende activiteiten van WoonWijzerWinkel Limburg zijn samengevat in bijlage 1.

Qua communicatie naar inwoners toe speelt WoonWijzerWinkel Limburg een belangrijke rol. In nauwe samenwerking met de Stadsregio wordt momenteel vanuit WoonWijzerWinkel Limburg gewerkt aan een digitaal duurzaamheidsplatform voor de regio – Parkstadverduurzaamt.nl. Middels deze pagina kunnen Parkstad-gemeenten een centraal platform vormgeven waar inwoners gemakkelijk terecht kunnen voor informatie, advies en hulp op het gebied van verduurzaming. Deze drie pilaren vormen de basis voor een digitaal duurzaamheidsplatform van de zeven Parkstad-gemeenten:

- Informatie zal worden verstrekt over mogelijke verduurzamingsmaatregelen en hun effect, met hierbij een sterke link naar Milieu Centraal. Ook zal specifiek aandacht zijn voor financieringsmogelijkheden. Dit sluit aan bij de behoefte naar informatie over financieringsmogelijkheden en welke stappen er zijn voor de verduurzaming van de woning, benoemd in de inwonersenquête.
- Advies zal in meerdere vormen worden aangeboden, variërend van telefonisch contact met de WoonWijzerWinkel, een adviesgesprek in de winkel of een bezoek aan huis door een energiecoach van de WoonWijzerWinkel of energie coöperaties.
- Wat de component 'hulp' betreft zullen gemeenten een palet aan steunmaatregelen ter beschikking stellen, bestaand uit landelijke en provinciale maatregelen maar ook maatregelen voortkomend uit voorliggend document. Ook zal worden ingezet op het bieden van ontzorging middels zogenaamde 'ontzorgingspakketten', variërend van totale ontzorging tot enkele en alleen hulp bij subsidie en financiering of te nemen verduurzamingsmaatregelen.

10 Energiefonds Overijssel: https://www.energiefondsoverijssel.nl/project/woab-woningabonnement/

Per interessegebied (bijv. opwek van energie, isolatie of subsidie) kunnen inwoners zien welke hulp ze kunnen krijgen bij het verduurzamen van hun woning of pand. Dit sluit ook aan bij de behoefte naar informatie over financieringsmogelijkheden en welke stappen er zijn voor de verduurzaming van de woning, benoemd in de inwonersenquête. Naast landelijke, provinciale en regionale maatregelen kunnen gemeenten zelf tot een lokaal aanbod komen en dit via Parkstadverduurzaamt.nl inzichtelijk maken.

De gedachte achter het digitale platform parkstadverduurzaamt.nl is dat burgers gemakkelijk en overzichtelijk geholpen kunnen worden bij het verduurzamen van hun woning of pand. Waar door een wildgroei aan websites en maatregelen inwoners soms door de bomen het bos niet meer zien, helpt Parkstadverduurzaamt.nl om gemakkelijk en gericht tot de benodigde informatie, advies op maat en hulp bij uitvoering te komen. Deze insteek in combinatie met proactieve communicatie vanuit de WoonWijzerWinkel Limburg onder de noemer Parkstadverduurzaamt.nl maakt dat gemeenten inwoners gericht kunnen inspireren en aansporen tot verduurzaming.

1.4. Proces van het IVP

Om tot het IVP te komen is onder regie en coördinatie van Stadsregio Parkstad Limburg een proces doorlopen met verschillende bijeenkomsten met een regiegroep en een klankbordgroep. In de regiegroep zijn de zeven gemeenten van de regio Parkstad Limburg vertegenwoordigd. De regiegroep is tijdens zes verschillende sessies bij elkaar gekomen, waarin keuzes voor het IVP gemaakt zijn. De klankbordgroep heeft een adviserende rol en bestaat uit verschillende partijen die actief zijn in de regio, namelijk een vertegenwoordiging van woningcorporaties, energiecoöperaties, het sociaal domein, WoonWijzerWinkel Limburg en hypotheekadviseurs. De klankbordgroep is drie keer bij elkaar gekomen en heeft vanuit praktijkkennis en ervaringen meegedacht over de keuzes in het IVP.

2 DOEL VAN HET ISOLATIE- EN VERDUURZAMINGSPROGRAMMA

Onderdeel van het IVP is om tot en met 2030 zoveel mogelijk woningen te verduurzamen en stappen te laten zetten richting de landelijke isolatiestandaard, zodat de regio Parkstad Limburg op koers blijft voor een aardgasvrije en CO_2-neutrale gebouwde omgeving in 2050. Concreet betekent dit voor de regio Parkstad Limburg dat er nog ongeveer 115.000 woningen geïsoleerd moeten worden tot de landelijke isolatiestandaard. Gebouweigenaren zullen stapsgewijs hun gebouwen en woningen verduurzamen. Een deel van de opgave wordt gerealiseerd als gevolg van landelijke maatregelen, zoals afspraken met (sociale) verhuurders, betere (financiële) regelingen en een betere informatievoorziening. Een deel van de particuliere woningeigenaren zal echter hulp nodig hebben van de gemeenten. Het gaat volgens het CBS om ca. 17.400 woningen in heel de regio Parkstad Limburg. Om deze eigenaren te helpen ontvangen de gemeenten geld uit de NIP-regeling.

2.1. Naar welk isolatieniveau gaat regio Parkstad toe?

Energiebesparing is een randvoorwaarde voor aardgasvrije verwarming aangezien de verschillende aardgasvrije alternatieven voor verwarmen met aardgas werken met lagere temperaturen. Hierdoor is isolatie een noodzakelijke tussenstap. Daarnaast levert energiebesparing op zichzelf ook al een CO_2-besparing op, leidt het tot een lagere energierekening en leidt het vaak ook tot een comfortabelere en gezondere woning met minder tocht en vocht mits de isolatie gecombineerd wordt met energiezuinige ventilatie. Er is een landelijke **Standaard voor woningisolatie**. De Standaard komt ongeveer overeen met energielabel A wanneer een *naoorlogse* woning in één keer wordt aangepakt, of energielabel B wanneer deze stapsgewijs is aangepakt. Energielabels worden echter ook beïnvloed door zonnepanelen en leeftijd van de cv-ketel, daarom is de aanname dat woning met energielabel B voldoen aan de Standaard redelijk kwetsbaar. Om hieraan tegemoet te komen is in het IVP voor de zekerheid aangenomen dat alleen woningen met energielabel A aan de Standaard voldoen. Voor *vooroorlogse* woningen geldt dat de Standaard vergelijkbaar is met energielabel D.

Bijbehorende **streefwaarden** voor afzonderlijke bouwdelen ondersteunen het behalen van de Standaard bij een stapsgewijze aanpak. Bouwdelen zijn onderdelen van de woning die de warmtevraag bepalen. De vier 'grote' bouwdelen zijn het dak, de vloer, de ramen en de gevel. Daarnaast worden gevelpanelen, de voordeur, de mate van kierdichting en de ventilatie ook tot de bouwdelen gerekend. Het aanpassen van deze onderdelen is relatief eenvoudig en minder kostbaar en kan vaak gecombineerd worden met een groter bouwdeel, bijvoorbeeld kierdichten bij de kozijnen als het glas vervangen wordt.

De streefwaarden gaan verder dan de Standaard. Dat betekent dat een woning op de Standaard kan komen zonder alle bouwdelen te hoeven isoleren, mits de bouwdelen die wel geïsoleerd worden verder gaan dan de Standaard. De gedachte hierachter is dat een woning met zo min mogelijk stappen de Standaard bereikt, aangezien isolatie-ingrepen door de meeste eigenaren zullen worden ervaren als ingrijpende en kostbare verbouwingen en zij dus het aantal momenten waarop zij isoleren zullen willen beperken. Het is dan beter om zoveel mogelijk te doen, wanneer je eenmaal verbouwt.

Zowel de Standaard als de streefwaarden zijn theoretische concepten. In de praktijk is per woning(type) een deskundige inschatting nodig om te bepalen wat er minimaal moet gebeuren om een woning op de Standaard te krijgen. Bouwkundig adviseurs, aannemers, energieloketten en energiecoaches spelen hier een belangrijke rol in omdat zij particulieren adviseren. De Rijksoverheid stimuleert de bekendheid van de Standaard bij deze partijen door de Standaard steeds meer als officieel referentiepunt te nemen in bijvoorbeeld subsidieregelingen, het woningwaarderingsstelsel, landelijke communicatie zoals www.verbeterjehuis.nl en het energielabel.

Figuur 1: Schematische weergave van de relatie tussen de Standaard en Streefwaarden

Wanneer alle woningen op de Standaard zitten, zijn zij gereed voor een vorm van aardgasvrije verwarming. Hieruit volgt dat alle woningen in de regio Parkstad Limburg uiterlijk in 2050 minstens op de Standaard moeten zitten. Niet alle woningen zullen hetzelfde tempo doorlopen: in oudere woningen moet vaak meer gebeuren en er zullen hier meer ingrepen nodig zijn voordat zij de Standaard bereiken.

2.2. Berekening doelstelling Isolatie- en Verduurzamingsprogramma

2.2.1. Van aardgasvrij 2050 naar aantal isolatie-ingrepen

Er zijn ruim 132.000 woningen in de regio Parkstad Limburg. Hiervan voldoen naar inschatting ca. 16.000 al aan de Standaard. De isolatieopgave is dus ongeveer 115.000 woningen, verdeeld over 81.000 eengezinswoningen en 34.000 meergezinswoningen.

Te verwachten is dat die 115.000 woningen niet in één keer zullen isoleren naar de Standaard, maar in twee à drie stappen, afhankelijk van natuurlijke momenten zoals verhuizing, de beschikbaarheid van voldoende middelen, de mate waarin een woning al geïsoleerd is, en de technische (on)mogelijkheden van de woning. De meeste eigenaren zullen bij een isolatiestap niet meer dan één bouwdeel aanpakken. Koplopers en verhuurders zullen vaker meerdere bouwdelen in één keer aanpakken, bijvoorbeeld bij renovatie.

Op basis van deze factoren is tot de berekening gekomen dat er tot en met 2050 in de regio Parkstad Limburg ruim 184.000 ingrepen moeten plaatsvinden om de hele woningvoorraad op de Standaard te brengen. Verhoudingsgewijs lijken er relatief weinig ingrepen bij meergezinswoningen nodig te zijn. Dat komt omdat bij meergezinswoningen het hele pand aangepakt moet worden, en niet alleen de woning. Ingrepen bij meergezinswoningen gaan dus over het hele gebouw, zoals het vervangen van het dak of alle beglazing.

Vervolgens is het belangrijk om te kijken in welk tempo het nemen van isolatie-ingrepen moet gebeuren. Een rechte lijn naar de doelstelling voor de regio Parkstad Limburg voor aardgasvrij in 2050 betekent ongeveer 6.600 isolatie-ingrepen per jaar.

Tabel 1: Indicatoren doelstelling regio Parkstad Limburg

Indicator	Waarde	Opgave per jaar (2023 t/m 2050)
Aantal woningen	132.305	
Aantal woningen waarschijnlijk nog niet op de Standaard	115.753	
Inschatting aantal isolatie-ingrepen	*~184.400*	*6.600*
Waarvan bij eengezinswoningen	*~170.400*	*6.100*
Waarvan bij meergezinswoningen	*~14.000*	*500*

2.2.2. Uitsplitsing van de doelstelling naar gemeenten en categorieën

De doelstellingen zijn concreter gemaakt door deze op te splitsen in enkele categorieën. Deze categorieën volgen uit het NIP en zijn gekoppeld aan landelijke regelingen, geldstromen en regelgeving. Het NIP maakt ten eerste onderscheid in koop- en huurwoningen. Huurwoningen worden opgesplitst in woningcorporatiehuur en particuliere huur. De Rijksoverheid wil energiebesparing in deze sector stimuleren door enerzijds bindende afspraken te maken met verhuurders (normering) en anderzijds middelen beschikbaar stellen. Voor deze sectoren zijn het dus in eerste instantie de verhuurders zelf die aan de slag moeten met hun vastgoed, met behulp van landelijke middelen en normering.

Koopwoningen zijn onderverdeeld in twee groepen: koopwoningen 'op eigen initiatief' en koopwoningen waarvoor de gemeente de lokale aanpak organiseert. Koopwoningen op eigen initiatief zijn woningen van eigenaren die de komende jaren met hulp van landelijke regelingen stapsgewijs verduurzamen. Daarentegen is de lokale aanpak van gemeenten gericht op intensieve ondersteuning van woningeigenaren waarvoor landelijke regelingen en informatievoorziening niet toereikend zijn, en die dus hulp nodig hebben van de gemeente. De lokale aanpak moet waar mogelijk aansluiten op de TVW en bewonersinitiatieven, en gemeenten krijgen hier geld voor van de Rijksoverheid via de NIP-regeling. De Rijksoverheid wil dat gemeenten tot en met 2030 prioriteit geven aan de slechtst geïsoleerde koopwoningen (energielabels D, E, F en G) van eigenaren die de meeste ontzorging nodig hebben. Overigens is er ook een grote groep die wel ontzorging en ondersteuning nodig heeft, maar die niet per se extra subsidie nodig heeft. Ook deze groep wordt met het IVP bediend.

De NIP-regeling bevat een verdeelsleutel die geld verdeelt over gemeenten op basis van het aantal particuliere woningeigenaren met relatief lage inkomens en vermogens. Op basis van deze verdeelsleutel gaat het in de regio Parkstad Limburg om 17.400 woningen. Op basis van deze informatie is de doelstelling voor het IVP nader uitgewerkt voor de periode 2023-2026.

Tabel 2: Doelstelling regio Parkstad Limburg uitgesplitst naar eigendomscategorie, in isolatie-ingrepen per jaar

Categorie	Isolatie-ingrepen per jaar (2023 t/m 2050)
Koopwoningen 'eigen initiatief'	2.650
Koopwoningen 'lokale aanpak'	990
Huurwoningen sociale huur	1.710
Huurwoningen particulier	870
Eigendom onbekend[11]	360

11 Op basis van eigendomsdata van het Kadaster is van een aantal woningen niet met zekerheid vast te stellen of het particulier eigendom of verhuur door een particulier betreft. Deze woningen zijn daarom als onbekend geclassificeerd.

2.3. Het IVP als groeimodel

Het verduurzamen van woningen en panden is een enorme opgave. Daarbij gaat het om meer dan alleen isolatie. De Parkstad-gemeenten willen inwoners en bedrijven in de breedte helpen bij het verduurzamen. Het IVP is dan ook een groeimodel. De primaire focus van het IVP in deze fase is energiebesparing en isolatie. Omdat de isolatieopgave in de regio groot is, en we niet overal tegelijk kunnen beginnen, kunnen de maatregelen en activiteiten stapsgewijs uitgebouwd en de doelgroepen verbreed worden in een groeimodel.

Daarnaast richt het groeimodel zich op de opgaven circulariteit en klimaatadaptatie. Het IVP kan dus komende jaren worden uitgebreid met activiteiten gericht op die thema's. Denk daarbij bijvoorbeeld aan strengere eisen aan de herkomst van isolatieproducten, zoals het opnemen van strengere eisen rondom hergebruikte of gerecyclede materialen. Een ander voorbeeld is een sterkere koppeling tussen het nemen van maatregelen gericht op isolatie- en ventilatie die tevens bijdragen aan het tegengaan van wateroverlast, zoals het actiever stimuleren en aanjagen van groene daken. Waar van toepassing zijn daar in het programma al verwijzingen en mogelijkheden voor genoemd.

2.3.1 Circulariteit

De vraag naar grondstoffen neemt wereldwijd toe. Ook voor de energietransitie zijn veel grondstoffen nodig, de energietransitie kan daarom ook als grondstoffentransitie worden gezien. Grondstoffen worden gebruikt voor bijvoorbeeld isolatie, voedsel, elektrische apparaten en kleding. Daarom werkt de overheid samen met het bedrijfsleven, kennisinstituten, natuur- en milieuorganisaties, overheden, vakbonden, financiële instellingen en andere maatschappelijke organisaties om zuiniger en slimmer met grondstoffen om te gaan. De Rijksoverheid heeft het landelijke programma Circulaire Economie opgesteld, met het doel een volledig circulaire economie in Nederland in 2050. Het kabinet benoemt hierin 3 doelstellingen[12]:

1. Bestaande productieprocessen maken efficiënter gebruik van grondstoffen, zodat er minder grondstoffen nodig zijn;
2. Wanneer nieuwe grondstoffen nodig zijn, wordt zoveel mogelijk gebruikgemaakt van duurzaam geproduceerde, hernieuwbare (onuitputtelijke) en algemeen beschikbare grondstoffen. Zoals biomassa, dat is grondstof uit planten, bomen en voedselresten. Dit maakt Nederland minder afhankelijk van fossiele bronnen en het is beter voor het milieu.
3. Nieuwe productiemethodes ontwikkelen en nieuwe producten circulair ontwerpen.

Circulariteit biedt volop kansen. Een circulaire transitie stelt ons namelijk in staat om ons duurzaam economisch groeipotentieel maximaal te benutten door slimmer te produceren en te consumeren. Zo kunnen we door het toepassen van circulaire strategieën grondstoffen behouden die hard nodig zijn om welvaart voor huidige en komende generaties te waarborgen. Daarnaast draagt een circulaire transitie bij aan de vermindering van de CO_2-uitstoot. Stadsregio Parkstad Limburg werkt momenteel aan beleid op het thema circulariteit. Met dit beleid zetten we als regio koers naar een circulair Parkstad in 2050.

De circulaire transitie is een integrale opgave die vanuit de Stadsregio en Parkstad-gemeenten niet binnen één domein kan worden ondergebracht. Om tot een circulaire regio te komen is het essentieel dat het circulaire gedachtegoed en de uitvoering hiervan binnen alle domeinen wordt verankerd, waarin elk programma kijkt hoe circulariteit als middel kan dienen om de doelstellingen van desbetreffende programma's te verwezenlijken. De circulaire transitie heeft een groot effect op de gebouwde omgeving. Het is dus van belang dat de opgaven binnen de transformatie van de gebouwde omgeving – dus van de TVW en de circulaire economie – slim met elkaar in verbinding worden gebracht zodat deze elkaar kunnen versterken in het realiseren van leefbare, vitale en duurzame wijken. Zo liggen er bijvoorbeeld nu al kansen in het gebruiken van circulaire bouw- en isolatiematerialen.

12 Rijksoverheid: https://open.overheid.nl/documenten/ronl-669a180a-7f09-4336-890c-633cf2c3b852/pdf

2.3.2. Klimaatadaptatie

Om heel Nederland klimaatbestendig en waterrobuust in te richten, is het nodig dat klimaatadaptatie onderdeel is van overheidsbeleid en uitvoering. Er is een landelijke aanpak opgesteld, bestaande uit twee programma's: het Nationaal Deltaprogramma[13] en de Nationale klimaatadaptatiestrategie[14].
In het Nationaal Deltaprogramma staat hoe Nederland beschermd wordt tegen overstromingen, zorgt voor voldoende zoetwater en werkt aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting. Het Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen en verschillende maatschappelijke organisaties werken samen aan deze opgaven. De Nationale klimaatadaptatiestrategie (2016) beschrijft de belangrijkste klimaatrisico's voor Nederland en zet de koers uit om deze risico's aan te pakken. Deze koers is in het uitvoeringsprogramma 2018-2019 vertaald naar plannen en acties. Dit programma richt zich op sectoren, ketens, thema's en klimaatrisico's die niet in het Deltaprogramma en het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie voorkomen en vult een aantal thema's hieruit aan.

De regio Parkstad Limburg vindt het realiseren van een klimaatbestendige woon- en werkomgeving een belangrijke opgave. In 2050 is de regio Parkstad Limburg nog steeds een regio waar het aangenaam, veilig en gezond wonen, werken en recreëren is[15]. In de Regionale Klimaatadaptatiestrategie Parkstad Limburg, opgesteld in samenwerking met Waterschap Limburg en Waterleidingmaatschappij Limburg, worden de effecten van klimaatverandering voor de regio geduid. Ook is de ambitie vastgelegd om de regio Parkstad Limburg zo in te richten dat de regio leefbaar blijft en in staat is om te gaan met de gevolgen van klimaatverandering[16]. De visie richt zich op de volgende speerpunten:

- Een klimaatbestendige regio Parkstad Limburg
- Bijdrage aan duurzaamheidsdoelstellingen
- Verbinding met andere thema's en opgaven
- De samenleving betrekken

In het regionaal Actieprogramma Klimaatadaptatie Parkstad Limburg zijn de ambities vertaald naar concrete doelstellingen, acties en maatregelen. Daarnaast wordt er onder verantwoordelijkheid van provincie Limburg uitvoering gegeven aan het programma Waterveiligheid en Ruimte Limburg[17].

In het kader van verduurzaming zijn er in en rondom woningen en gebouwen volop mogelijkheden om klimaatadaptieve maatregelen te treffen. Denk aan het realiseren van meer groen, zoals groene daken, gevels en tuinen, het aanbrengen van zonwering of juist het zorgen voor waterberging en waterbuffers. Klimaatadaptieve maatregelen in de gebouwde omgeving richten zich vaker op verkoeling van woningen. Door het treffen van isolatiemaatregelen kan de woning in warm zomerweer ook beter koel blijven, omdat de warmte buitengehouden wordt[18].

13 Rijksoverheid: https://www.deltaprogramma.nl/
14 Kennisportaal Klimaatadaptatie: https://klimaatadaptatienederland.nl/publish/pages/120542/nas_rapport_5_1.pdf
15 Stadsregio Parkstad Limburg: Parkstad 2040 een grenzeloos perspectief. Regionaal Afstemmingskader GOVI's Parkstad. Versie: Gemeenteraden Q1 2023
16 Stadsregio Parkstad Limburg: Klimaatadaptatiestrategie Parkstad Limburg
17 Provincie Limburg: https://www.limburg.nl/actueel/nieuws/nieuwsberichten/2022/juli/rijk-limburgse-overheden-presenteren/
18 HIER: https://www.hier.nu/themas/investeren-in-je-huis/wist-je-dat-isoleren-je-huis-ook-verkoelt

3. DOELGROEPEN

Doelgroepen zijn van belang zodat de regio haar inzet kan prioriteren en omdat de landelijke geldstromen ook deels gekoppeld zijn aan specifieke doelgroepen. Daarbij is belangrijk om te vermelden dat doelgroepen elkaar kunnen overlappen en doelgroepen ook verschillende subdoelgroepen kunnen bevatten.

3.1. Prioriteit 2023 – 2026

Een aantal doelgroepen krijgt prioriteit in het IVP in de komende jaren tot en met 2026. Deze prioritering is bepaald in afstemming met de regiegroep van gemeenten en de klankbordgroep van stakeholders, en getoetst bij de Bestuurscommissie Duurzaamheid van Stadsregio Parkstad Limburg. De prioritering is ingegeven door de landelijke geldstromen, de omvang van deze doelgroepen in de regio Parkstad Limburg en actuele problematiek zoals energiearmoede.
Daarbij wijzen we de volgende doelgroepen aan, die elkaar kunnen overlappen:

- Koopwoningen met energielabels D, E, F en G en lage WOZ-waarde;
- Huishoudens met (risico op) energiearmoede;
- (Gemengde) VvE's;
- Historische bebouwingspatronen en bijzondere woningen;
- Vergrijzing;

3.1.1. Koopwoningen met energielabels D, E, F, G en lage WOZ-waarde

Er zijn 58.685 woningen in de regio Parkstad Limburg met een energielabel D, E, F of G, waarvan er 33.079 in eigendom zijn van particulieren. Niet alle woningen hebben een afgemeld ('geldig') energielabel. Woningen zonder geldig energielabel zijn ingeschat op basis van bouwjaar en woningtype. Koopwoningen met een slecht energielabel die daarnaast ook nog een WOZ-waarde hebben onder het gemeentelijk gemiddelde of de NHG-grens zijn de doelgroep voor de 'lokale aanpak' van het Nationaal Isolatieprogramma. In heel de regio Parkstad Limburg gaat het daarbij om 18.398 woningen volgens het CBS[19]. Koopwoningen met slechte labels komen overal in de regio Parkstad Limburg voor, maar hebben een groter aandeel in de woningvoorraad van de kleine kernen. Dit komt vooral omdat daar relatief weinig huurwoningen zijn. Bij de WOZ-waarde zien we een soortgelijk patroon, namelijk hogere WOZ-waardes in de kleine kernen dan in de stedelijke kernen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de gemiddelde WOZ-waarde tussen de Parkstad gemeenten verschilt. In alle gemeenten ligt de gemiddelde WOZ-waarde ruim onder de NHG-grens, die in 2023 405.000 euro bedraagt.
Tabel 3: Omvang 'lokale aanpak', eigendomsverhoudingen en WOZ-waarde 2022 in de regio Parkstad Limburg

Tabel 3: Omvang 'lokale aanpak', eigendomsverhoudingen en WOZ-waarde 2022 in de regio Parkstad Limburg

Lokale aanpak koopwoningen (NIP-regeling)	Parkstad (geheel)	Heerlen	Voeren-daal	Kerk-rade	Bruns-sum	Land-graaf	Simpel-veld	Beek-daelen
Koopwoningen 'Lokale aanpak': slecht label en lage WOZ-waarde	17.370	4.860	850	2.720	2.470	2.800	765	2.905
Aandeel koopwoningen 'lokale aanpak' op totale voorraad	15%	12%	16%	13%	19%	18%	16%	19%
Aandeel overige koopwoningen op totale voorraad	40%	33%	50%	39%	39%	45%	41%	50%
Gemiddelde WOZ-waarde (x1000)	241	219	319	211	219	247	256	296

19 CBS: https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/39/verdeelsleutel-nationaal-isolatieprogramma-2020

3.1.2. Huishoudens met (risico op) energiearmoede
Een zeer actuele doelgroep is de doelgroep energiearmoede, die zowel uit kopers als huurders bestaat. In 2022 zijn eenmalige uitkeringen van de Rijksoverheid uitgekeerd aan de gemeente om deze doelgroep te helpen met energiebesparende maatregelen. Er zijn verschillende definities van energiearmoede. TNO en CBS definiëren energiearmoede als een combinatie van laag inkomen, slechte energetische kwaliteit van het huis en onvoldoende mogelijkheid om te investeren in een betere energetische kwaliteit. De doelgroep die daadwerkelijk kampt met energiearmoede bedraagt volgens onderzoek van TNO ca. 13.600 huishoudens in de regio Parkstad Limburg in 2020[20].

In 2022 is dit onderzoek geactualiseerd en is het aantal volgens TNO opgelopen tot ca. 14.800[21].

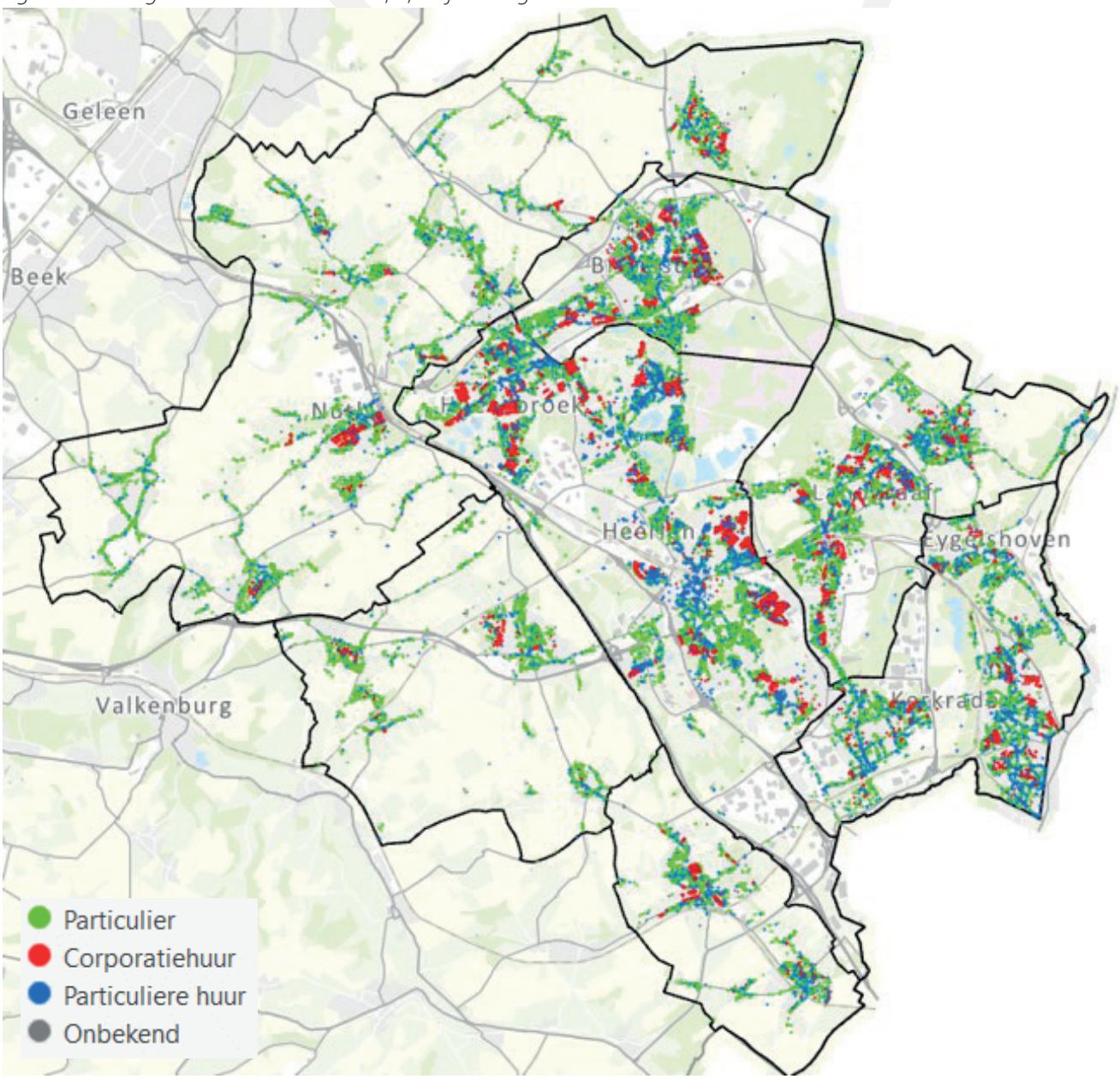
Voor het IVP is het nodig om deze groep ook geografisch gedetailleerd in kaart te brengen. Dit is ingewikkeld vanwege de beperkte beschikbaarheid van privacygevoelige data op huishoudenniveau. Daarom heeft de regio Parkstad Limburg een onderzoek laten uitvoeren door Stantec om de omvang en locatie van deze doelgroep zo goed mogelijk met openbare data te benaderen[22]. Door Stantec is gekeken naar een combinatie van lage inkomens op buurtniveau en slechte energieprestatie van de woning. Uit die analyse komen 39.000 huishoudens met een *verhoogd risico op energiearmoede*.

20 TNO: https://www.tno.nl/nl/over-tno/nieuws/2021/9/tno-brengt-energiearmoede-gedetailleerd-in-kaart/

21 TNO: https://www.tno.nl/nl/newsroom/2023/01/energiearmoede-onderzoek-2022/

22 Stantec 2022: Potentieanalyses Transitievisies Warmte Parkstad

Figuur 2: Woningen in Parkstad met een D, E, F of G energielabel.

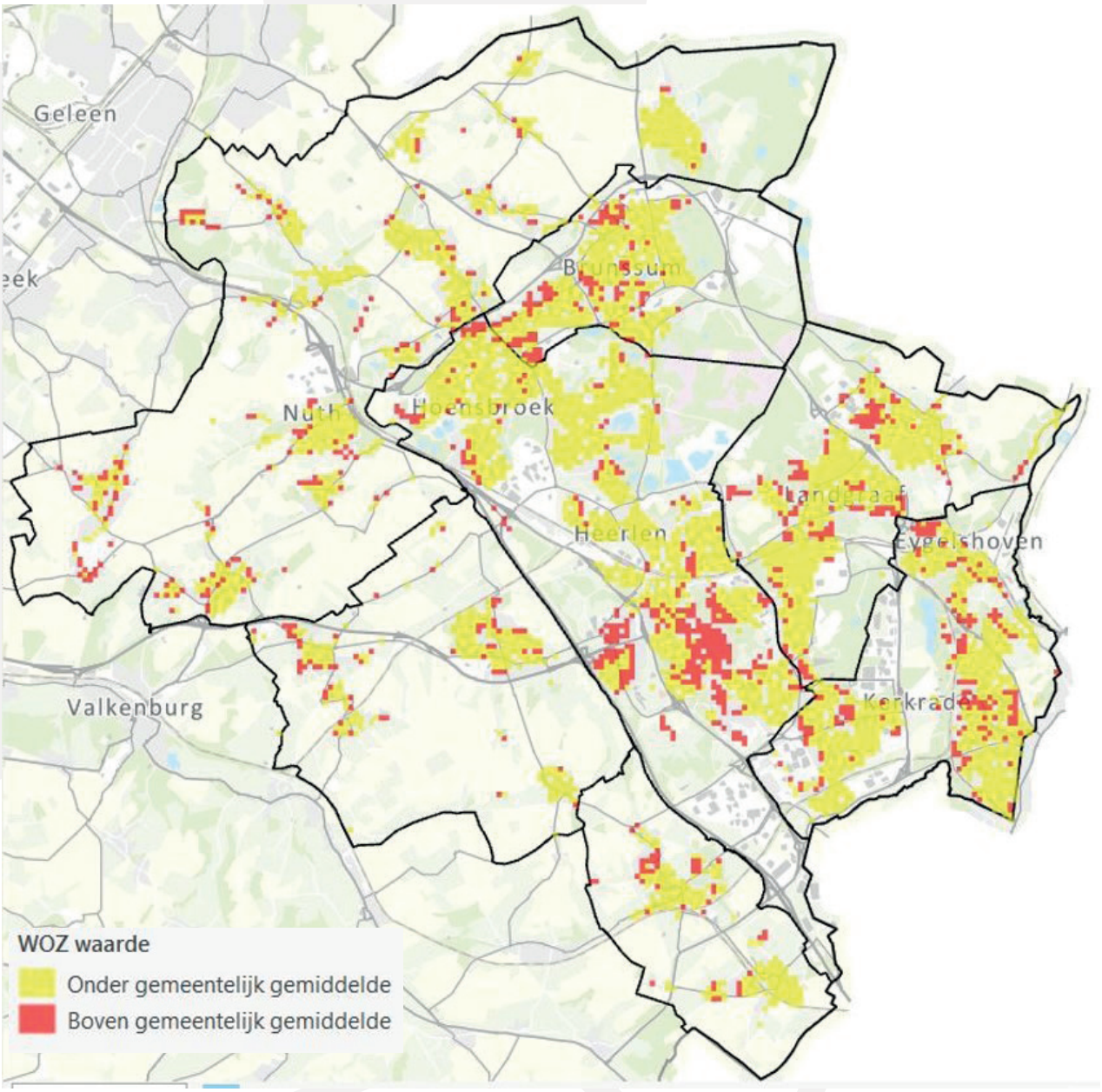
Op figuur 4 is te zien dat de doelgroep energiearmoede in de regio Parkstad Limburg zich met name concentreert in buurten met veel huurwoningen, zowel sociale huur als particuliere huur, en in veel mindere mate voorkomt in de kleine kernen. Met name grote clusters in Heerlen-Noord, Brunssum en Kerkrade vallen op.

Dit is consistent met de conclusie van TNO dat energiearmoede in de regio Parkstad Limburg sowieso relatief veel voorkomt. Van alle Nederlandse gemeenten is er in Heerlen, volgens de laatste statistieken, met 15,4% van de huishoudens relatief sprake van de meeste energiearmoede. Het tegengaan van energiearmoede is ook een van de speerpunten van het Nationaal Programma Heerlen-Noord. Ook in Kerkrade (11,4%) betreft het een relatief groot aantal huishoudens.

Heerlen heeft gekozen om de komende jaren prioriteit te geven aan de verbetering van de focuswijken van stedelijk vernieuwingsgebied Heerlen-Noord.

Deze focuswijken zijn wijken waar de label DEFG woningen, energiearmoede en lage WOZ-waarden samenvallen. Op dit moment loopt er in één van de focuswijken de pilot 'Blokaanpak Vrieheide' waarbij particuliere woningen en corporatiewoningen gerenoveerd en verduurzaamd worden. In dit traject zijn o.a. de gemeente, corporaties en WoonWijzerWinkel Limburg betrokken. De isolatiemaatregelen gefinancierd uit de NIP-middelen worden bij verduurzaming van deze particuliere woningen meegenomen.

Figuur 3: Gemiddelde WOZ-waarde per woning per CBS-vierkant (100x100m)

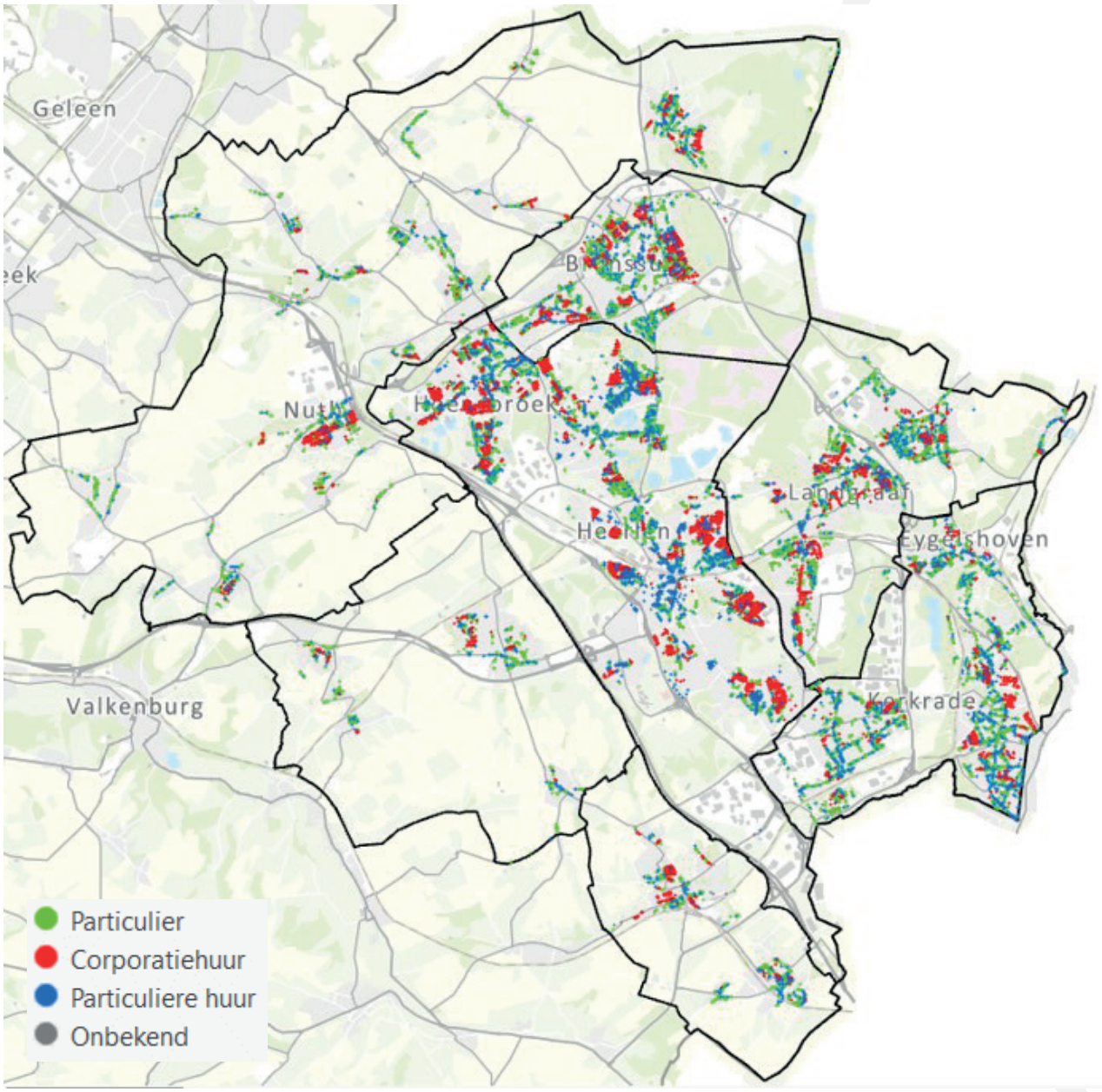

3.1.3. (Gemengde) VvE's

Naar schatting zijn er ca. 13.400 woningen in de regio die behoren tot een Vereniging van Eigenaren (VvE) en die nog niet de landelijke isolatiestandaard bereikt hebben. Slechts één op de vier van deze woningen is een koopwoning, wat erop duidt dat er relatief veel zogenaamde gemengde VvE's zijn, waarbij een complex bestaat uit zowel huur- als koopwoningen. Het aandeel huurwoningen in een VvE kan zowel een kans als een uitdaging zijn voor verduurzaming: veel verschillende eigenaren bemoeilijkt vaak besluitvorming, en een eigenaar met een meerderheidsbelang kan verduurzaming versnellen maar ook tegenhouden.

In de regio Parkstad Limburg zien we dat woningen in een gemengde VvE vooral voorkomen in de stedelijke kernen. Dat is logisch omdat zich hier ook de meeste appartementsgebouwen en woningcorporatiebezit bevinden. Een aanpak gericht op (gemengde) VvE's is dan ook het meest logisch voor Heerlen en Kerkrade.

Figuur 4: Woningen waarvan de bewoners waarschijnlijk een verhoogd risico hebben op energiearmoede

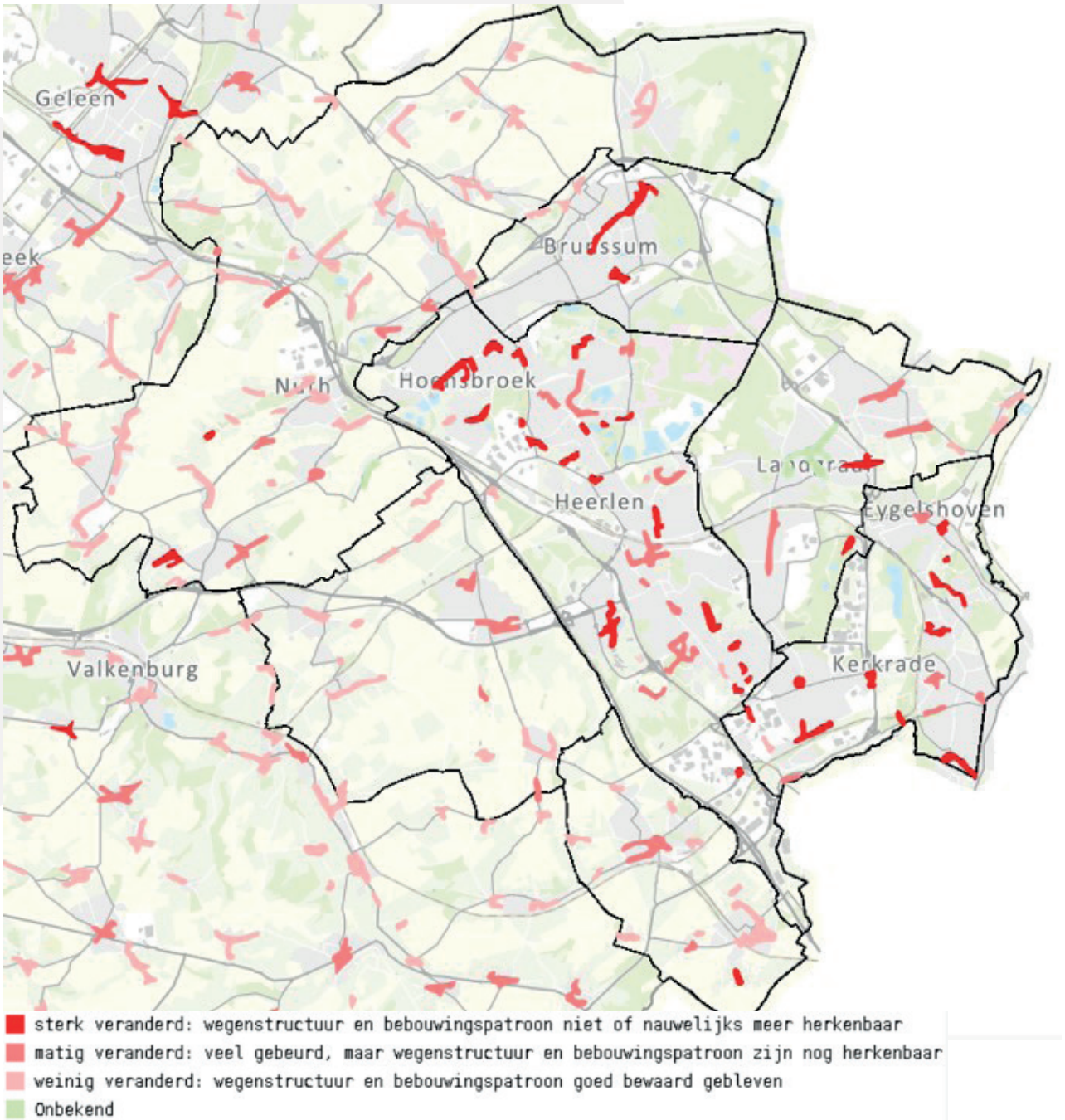

3.1.4. Historische bebouwingspatronen en bijzondere woningen

De regio Parkstad Limburg kent veel historische bebouwingspatronen. Dit kunnen lintdorpen, mijnkoloniën of historische kernen zijn. Dit zijn ook gebieden waar relatief veel oude gebouwen met uiteenlopende gebruikersfuncties zijn, waarvan enkele ook monumentale status hebben. Zo kennen diverse gemeenten beschermd stads- en dorpsgezicht, zoals Beekdaelen (Terstraten), Brunssum (historische mijnwerkerswijken Treebeek-Haansberg, Schuttersveld, Rozengaard, De Egge en Langeberg), Heerlen (Eikenderveld, Beersdal, Tempsplein en omgeving, Maria Christinawijk, en Molenberg), Landgraaf (Lauradorp, Rimburg) en Voerendaal (Winthagen).

In deze gebieden is het verduurzamen bovengemiddeld kostbaar en ingewikkeld, enerzijds vanwege de (deels) beschermde staat van sommige gebouwen, maar ook vanwege de hoge kosten die gepaard gaan met verduurzaming in deze gebouwen. Verduurzaming van gebouwen van voor 1920 is bijna altijd maatwerk. In aantallen is deze doelgroep relatief klein: minder dan 1 op de 10 woningen in de Parkstad Limburg zijn gebouwd voor 1920.

Figuur 5: Historische bebouwingspatronen in Parkstad

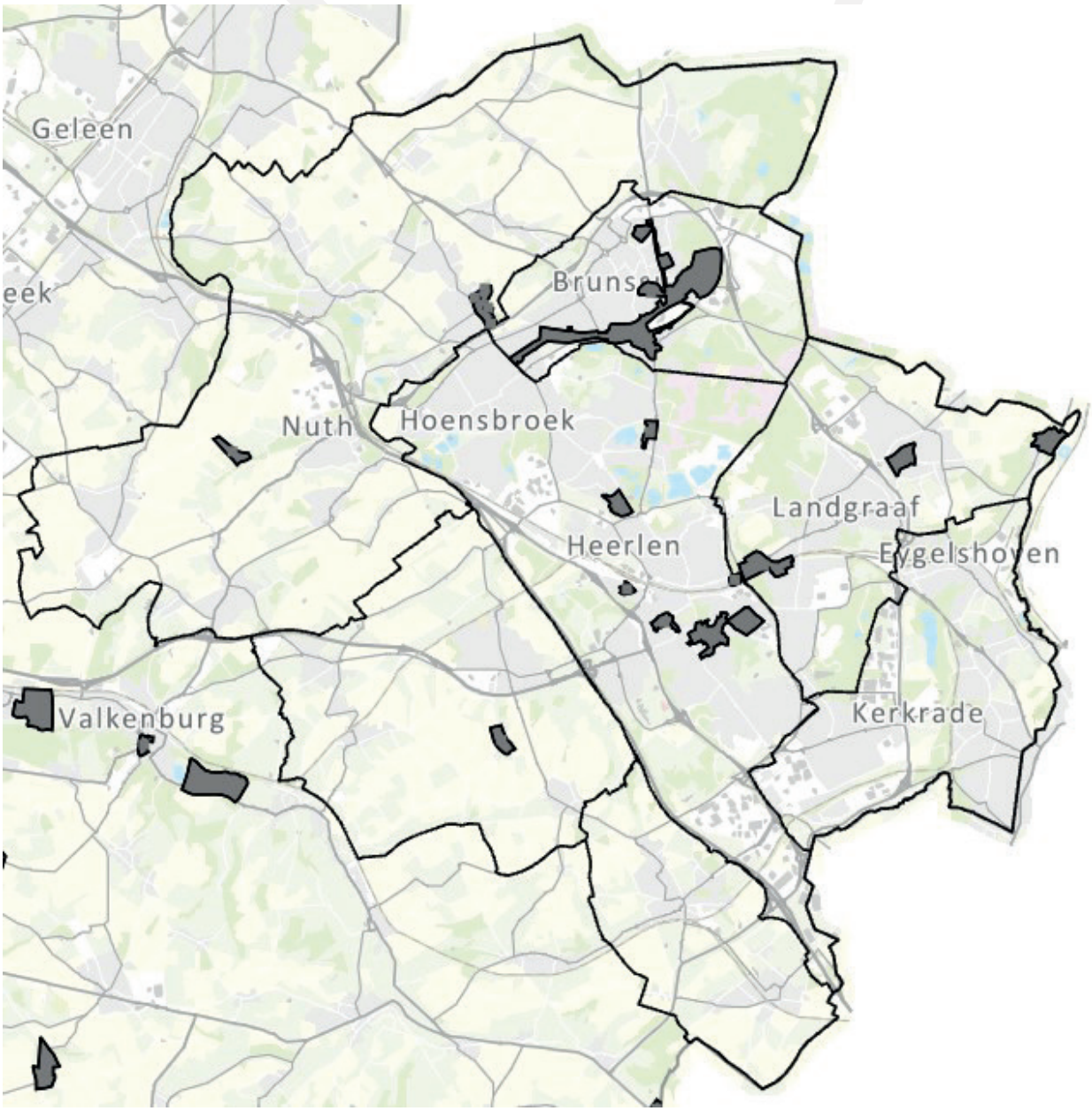
3.1.5. Vergrijzing

De regio Parkstad Limburg heeft te maken met relatief veel vergrijzing en een beroepsbevolking die niet of nauwelijks meer groeit[23]. Dit brengt ook uitdagingen voor de woningvoorraad met zich mee. De kwantitatieve vraag naar woningen is minder groot dan elders in het land, en de kwalitatieve vraag sluit niet altijd aan op het woningaanbod. Hoewel ouderen meestal honkvast zijn, is er voor een deel van de ouderen behoefte aan een geschikte woning en woonzorgconcepten, liefst nabij voorzieningen.

Daarnaast zijn oudere mensen vaak minder gemotiveerd om te investeren in verduurzaming van de eigen woning, terwijl ze vaak wel over veel overwaarde beschikken. Bij het bereiken en activeren van oudere woningeigenaren is het daarom belangrijk om rekening te houden met de kenmerken en motivaties van deze specifieke groep.

23 Stadsregio Parkstad Limburg: https://parkstad-limburg.nl/wp-content/uploads/2022/11/Strategische-Agenda-2021-2030-web.pdf?x53204

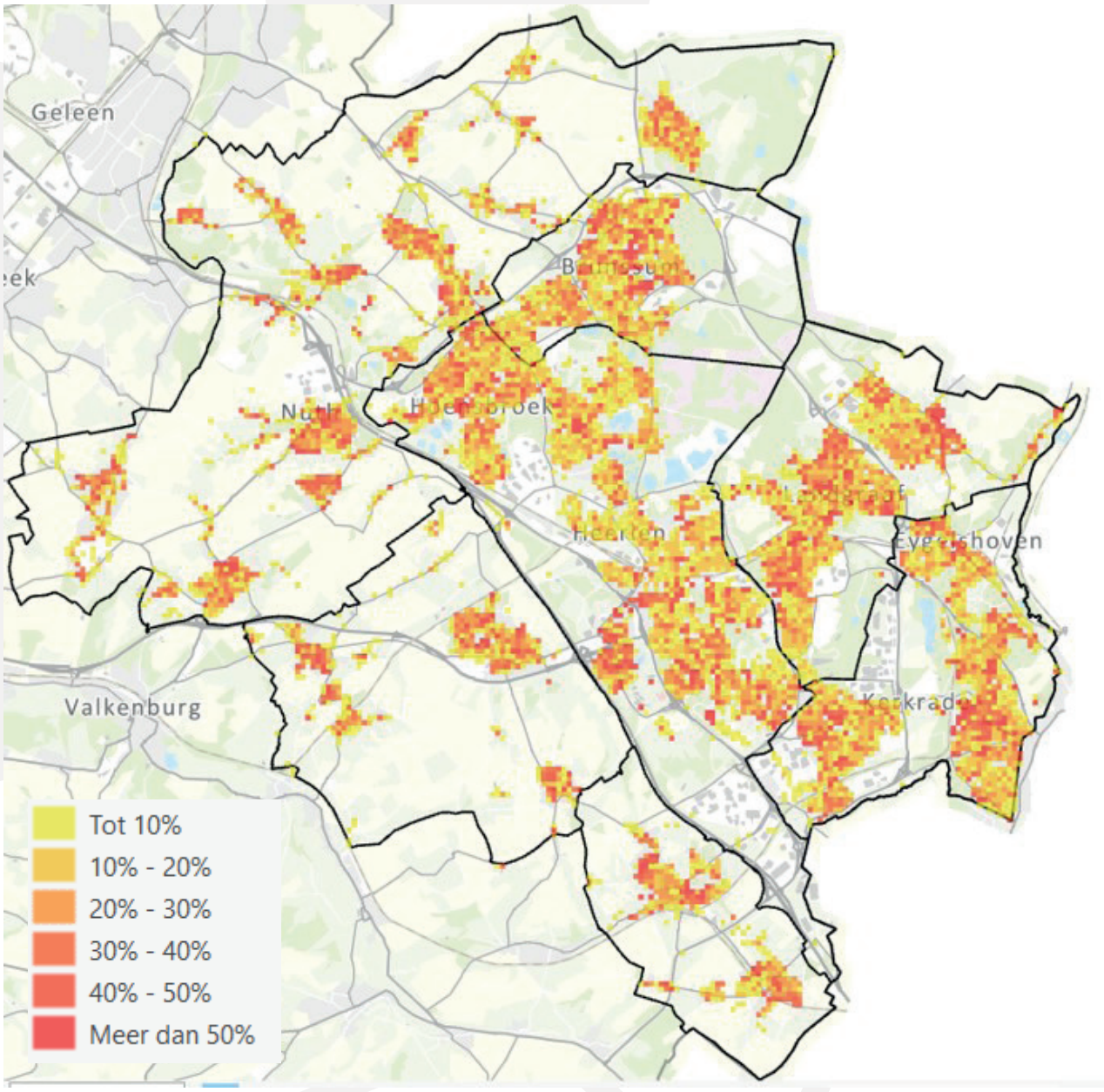
Figuur 6: Beschermde Stads- en Dorpsgezichten in Parkstad Limburg

3.2. Overige doelgroepen

Naast de prioritaire doelgroepen zijn er doelgroepen benoemd die weliswaar belangrijk zijn, maar waar nu minder urgentie is om gemeentelijke inspanningen vanuit het IVP op te richten, bijvoorbeeld omdat landelijke geldstromen en taakstellingen ontbreken of omdat er nog belangrijke regelgeving uitgewerkt wordt.

Figuur 7: Percentage van de bevolking dat ouder is dan 65 jaar in Parkstad

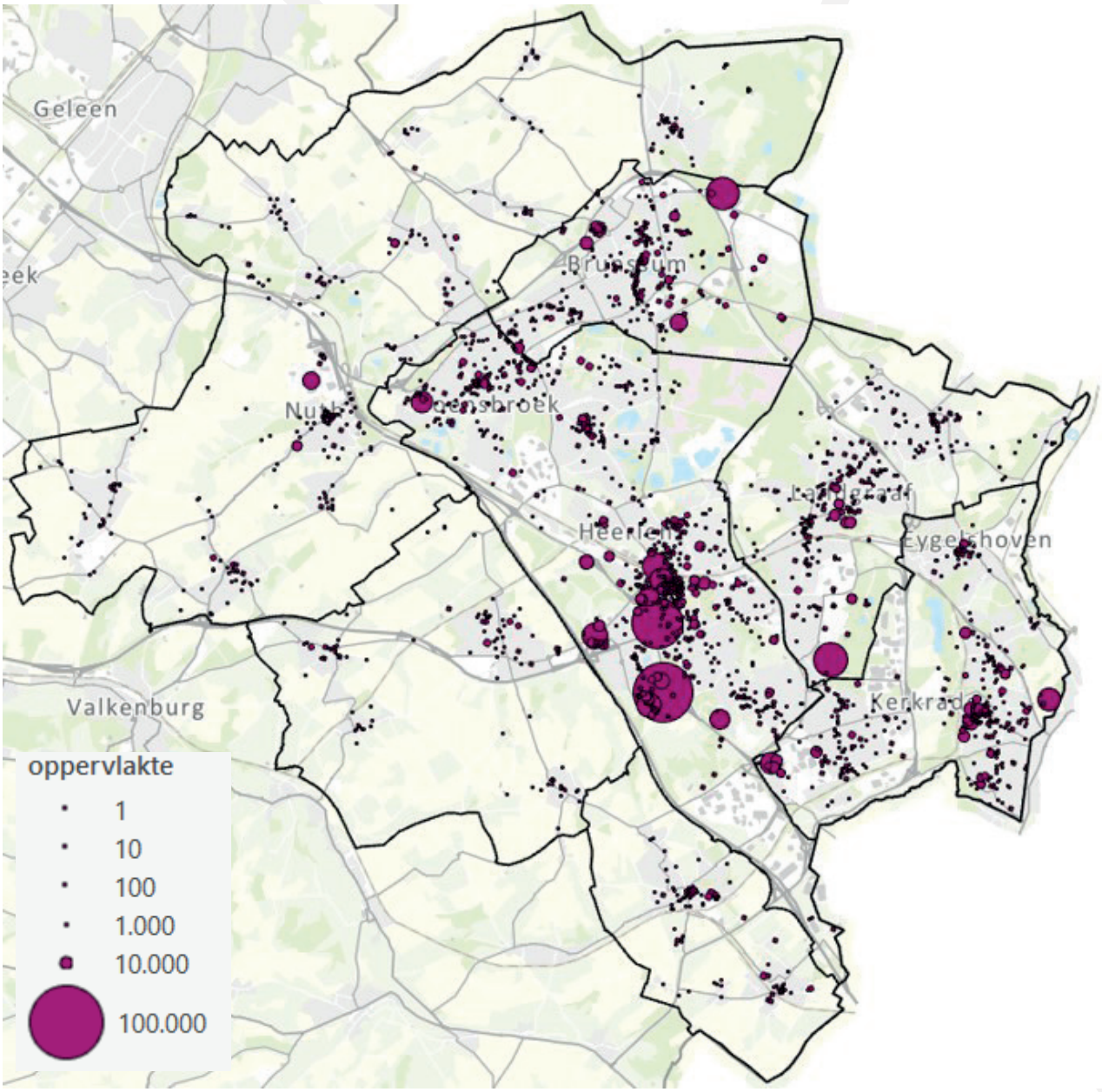

3.2.1. Maatschappelijke vastgoed

Maatschappelijk vastgoed is vaak in eigendom van de gemeente of in eigendom van organisaties die gesubsidieerd worden door de gemeente of een andere overheid. Het gaat dan bijvoorbeeld om sporthallen, gemeentehuizen, ziekenhuizen, culturele instellingen en brandweerkazernes. Ook bij deze gebouwen is er een verduurzamingsopgave, en dit is een verantwoordelijkheid van de gemeente als de gemeente voor het betreffende vastgoed de beheerder of eigenaar is.

Anders dan bij woningen is verduurzaming van maatschappelijk vastgoed veel meer een kwestie van strategisch portefeuillemanagement en draait de verduurzaming van deze gebouwen vaak meer om verduurzaming van de installaties dan van de schil. Te zien is dat maatschappelijk vastgoed zich met name concentreert in de grote kernen en in Heerlen als centrumgemeente, waar grote onderwijs- en zorgclusters zich bevinden. Ook in andere stedelijke kernen zien we vaak een clustering van maatschappelijke gebouwen. Een voorbeeld hiervan is het centrum van Kerkrade, waar zich in of nabij het stadshart een zwembad, diverse sportverenigingen en zorginstanties bevinden.

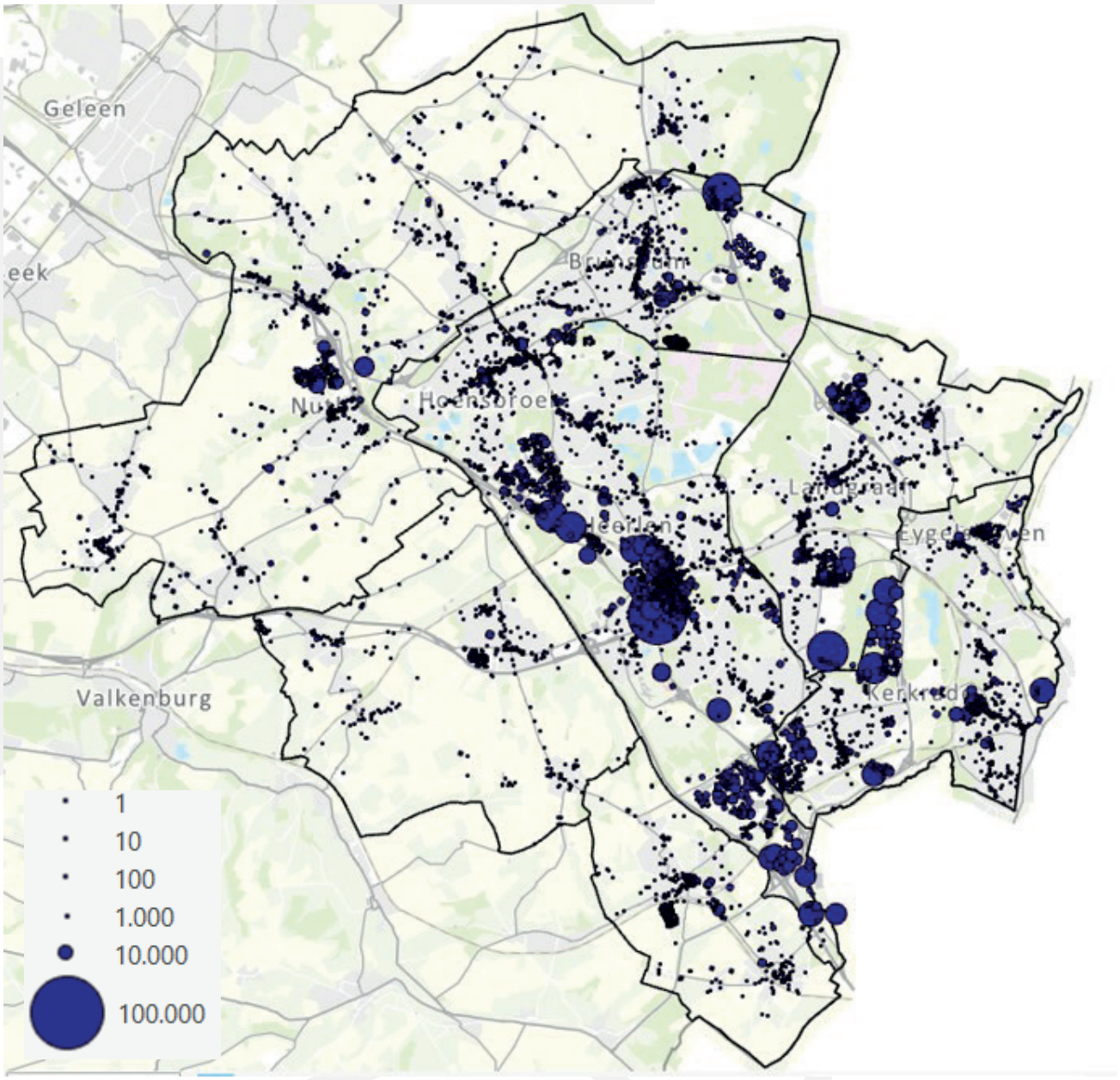
Figuur 8: Gebouwen met een maatschappelijke functie in Parkstad naar vloeroppervlakte.

3.2.2. Kantoorpanden en bedrijfsvastgoed
Voor kantoren en bedrijfsvastgoed geldt net als voor maatschappelijk vastgoed dat verduurzaming volgt uit planmatig en strategisch voorraadbeheer van een doorgaans grote verhuurder. En net als bij maatschappelijk vastgoed speelt het verduurzamen en inregelen van installaties hier doorgaans een grotere rol dan het isoleren van de schil. Voor kantoren geldt al sinds januari 2023 een verplichting om minimaal te voldoen aan energielabel C. In de praktijk wordt deze verplichting nog niet overal gehaald. Toezicht en handhaving is een verantwoordelijkheid van de gemeenten, en belegd bij de Regionale Uitvoeringsdienst (RUD) Zuid-Limburg.

In de regio Parkstad Limburg zijn grote clusters van kantoren en bedrijfsvastgoed zichtbaar op bedrijventerreinen en centrumlocaties, zoals Heerlen Centrum, de Beitel in Heerlen, Spekholzerheide en Dentgenbach in Kerkrade en Strijthagen in Landgraaf.

Figuur 9: Kantoren en bedrijfsvastgoed in Parkstad, naar vloeroppervlakte

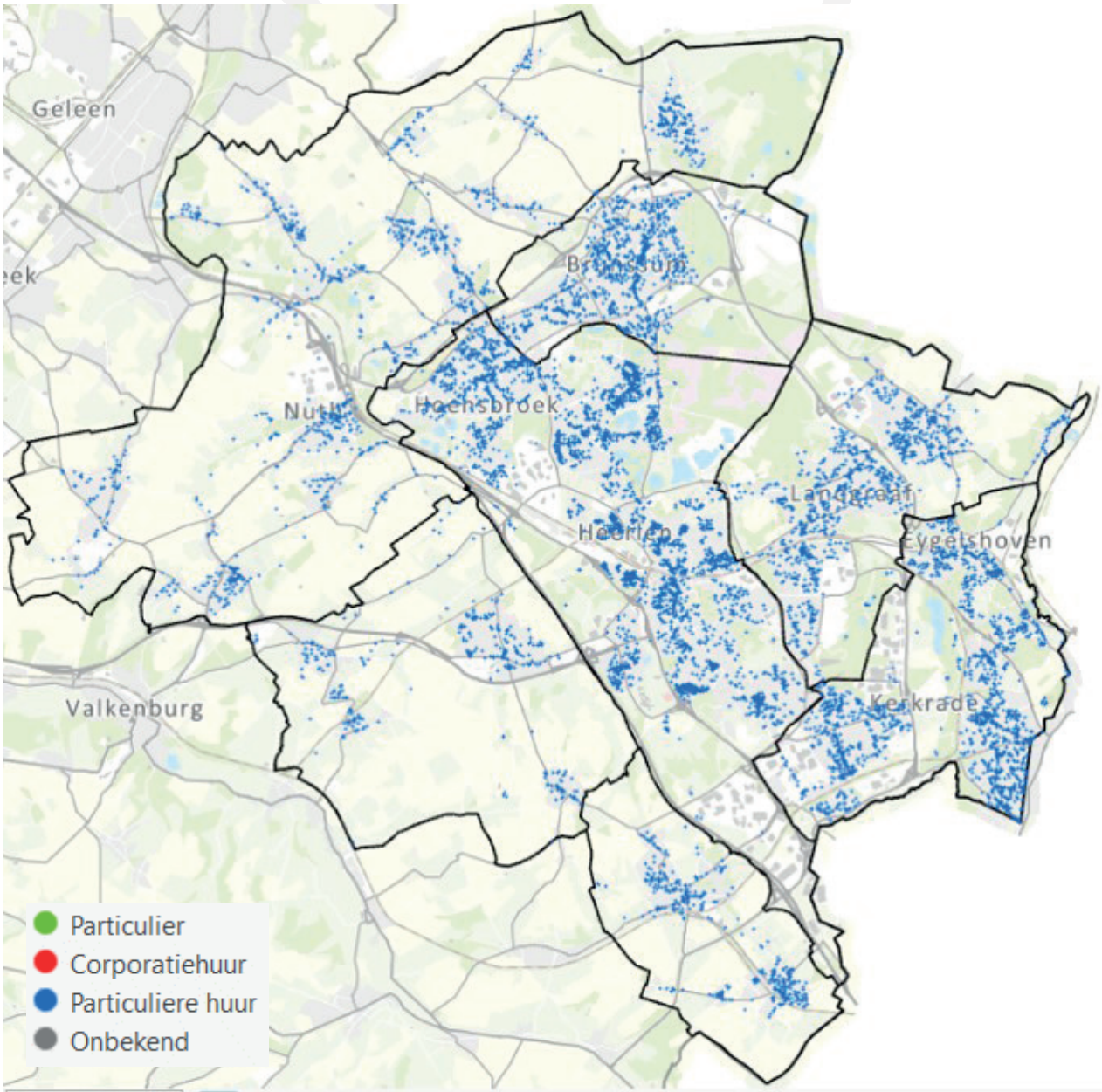
3.2.3. Particulier verhuurde woningen

Particuliere verhuurders zijn een ingewikkelde doelgroep omdat de gemiddelde energieprestatie van particuliere huurwoningen slechter is dan bij koopwoningen en corporatiehuurwoningen. Ook zijn de eigenaren van deze woningen een zeer diverse doelgroep, van particulieren die een woning verhuren tot institutionele beleggers zoals pensioenfondsen. Particuliere verhuurders hadden tot voor kort geen prikkel om hun woningen te verduurzamen en pas sinds 2022 bestaat er een financiële regeling om hen te helpen bij verduurzaming.

Het kabinet heeft wel wetgeving aangekondigd om de isolatie van huurwoningen (zowel particulier als sociaal) aan te pakken, zodat er per 2030 ook geen woningen mogen worden verhuurd met EFG-labels[24]. In de regio Parkstad Limburg zijn er naar schatting nog ongeveer 13.800 particulier verhuurde woningen die nog niet op de Standaard zitten. Deze bevinden zich met name in de meer stedelijke gemeenten.

24 Rijksoverheid: https://www.rijksoverheid.nl/regering/bewindspersonen/hugo-de-jonge/nieuws/2022/06/01/duurzaam-wonen-voor-iedereen

Figuur 10: Particulier verhuurde woningen in Parkstad die waarschijnlijk nog niet op de landelijke isolatiestandaard zitten

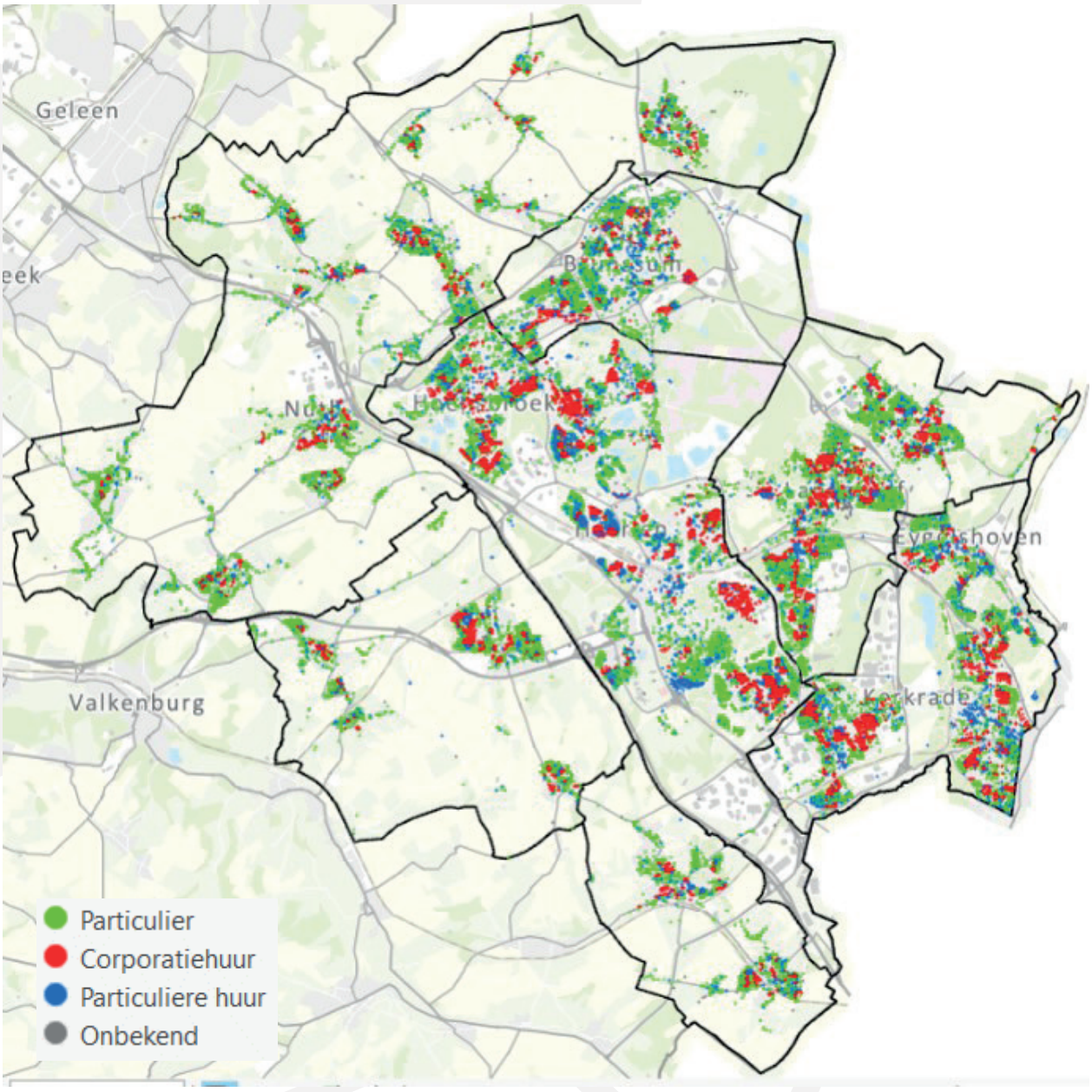

3.2.4. Kansrijke hybride warmtepompen

Bij deze doelgroep gaat het om woningen waar hybride warmtepompen een kansrijke oplossing zijn om op korte termijn relatief veel gas en CO_2 te besparen. Hybride warmtepompen zijn een belangrijk speerpunt van landelijk beleid en kunnen ook bijdragen aan een snelle CO_2-reductie in de regio Parkstad Limburg. De Rijksoverheid werkt nog de normering uit die ertoe moet leiden dat hybride warmtepompen vanaf 2026 de nieuwe standaard worden voor het verwarmen van woningen in de bestaande bouw. Bij de stimulering of normering van de hybride warmtepomp voorziet het Rijk vooralsnog geen rol voor gemeenten.

Ook is het bij hybride warmtepompen van belang dat er niet binnen 10 jaar gestart wordt met de ontwikkeling van een warmtenet of een ander aardgasvrij alternatief in de buurt. De Transitievisies Warmte 1.0 van de Parkstad gemeenten doen hier nog geen uitspraak over. In de Transitievisies Warmte 2.0 van de individuele Parkstad gemeenten wordt inzicht gegeven in welke gebieden een hybride warmteoplossing op korte termijn als kansrijk alternatief voor aardgas wordt gezien.

Figuur 11: Woningen in Parkstad waar een hybride warmtepomp mogelijk kansrijk is

4. ACTIVITEITENPROGRAMMA 2023 – 2026

Het activiteitenprogramma 2023-2026 is opgebouwd uit vier programmalijnen. Programmalijn A bevat ondersteunende activiteiten, zoals de gemeentelijke organisatie en monitoring. Programmalijn B gaat over een lokale aanpak voor koopwoningen, en richt zich zowel op het benutten van de meerjarige NIP-gelden voor de NIP-doelgroep als overige koopwoningen waar nog een isolatieopgave is. Programmalijn C zet in op aanvullende maatregelen ter bestrijding van energiearmoede. Programmalijn D richt zich op de zakelijke doelgroepen. Waar mogelijk wordt ook de koppeling naar de groeithema's circulariteit en klimaatadaptatie gemaakt.

4.1. A – Ondersteunende activiteiten

In deze programmalijn zijn ondersteunende activiteiten ondergebracht. Het gaat hier om de gemeentelijke en regionale organisatie, bijdrage aan de WoonWijzerWinkel en monitoring.

4.1.1. Programmamanagement en ondersteuning

Dit betreft de aansturing van het gehele programma: budget bewaken, personeel coördineren en afstemming met interne en externe stakeholders. Hoewel het IVP een regionaal programma is, zullen sommige activiteiten op gemeentelijk niveau georganiseerd moeten worden en sommige op regionaal niveau.

Dat onderscheid is per activiteit nu nog niet volledig te maken. Gelet op de beschikbare capaciteit bij de gemeenten en de omvang van het programma gaat het IVP ervan uit dat het programmamanagement regionaal wordt georganiseerd. De belangrijkste taak op regionaal niveau is coördinatie van en (bij)sturing op de verschillende programmalijnen, beheer van de budgetten in overleg met de gemeenten die formeel de begunstigden zijn van de NIP-gelden, bestuurlijke afstemming en het monitoren van de voortgang. De gemeenten en Stadsregio Parkstad Limburg kunnen afspraken maken over inzet, financiering en middelen.

Naast de centrale coördinatie vergt het programma 2 à 3 fte aan projectleiderscapaciteit, verdeeld over de vier programmalijnen maar vooral in programmalijn B, en variërend per jaar. Het IVP gaat er vooralsnog van uit dat er 1 fte projectleiding op regionaal niveau wordt georganiseerd, en dat de resterende projectleiderscapaciteit op gemeentelijk niveau wordt ingezet, aangezien een deel van de activiteiten daar zal moeten worden uitgevoerd. Over de exacte invulling van deze capaciteit dienen verdere afspraken te worden gemaakt.

Tot slot is er naar verwachting ca. 1,5 fte aan uitvoeringscapaciteit nodig. Dit zit met name in het inregelen en toepassen van regelingen, maar ook in werkzaamheden voor een communicatiemedewerker en inzet van uitvoerende juniorcapaciteit. Deze capaciteit zal grotendeels bij gemeenten georganiseerd moeten worden.

Het regionale IVP is van toegevoegde waarde voor de gehele regio Parkstad. De gemeente kan door de samenwerking bijv. inkoopacties organiseren die aansluiten bij de verduurzamingsopgave. Door regionaal in te kopen ontstaat er schaalvoordeel en kan de uitvoeringskracht bij de bedrijven efficiënt worden georganiseerd. De toevoegde waarde voor de regio zit niet alleen in het isoleren, maar ook in de kansen om vanuit de samenwerking met regionale partijen ruimte te bieden voor omscholing en daarmee het arbeidspotentieel in de regio aan te boren en daarmee oplossingen te bieden voor een belangrijk knelpunt voor de versnelling van de energietransitie. In welke mate deze kansen daadwerkelijk verzilverd kunnen worden, wordt pas duidelijk in de verdere uitwerking van het aanbod in het IVP. Daarnaast kan er bij de uitvoering van het IVP verkend worden hoe er samengewerkt kan worden met andere organisaties, zoals woningcorporaties en energiecoöperaties, en of en hoe er eventueel aangesloten kan worden op andere projecten en initiatieven.

4.1.2. Monitoring

Het programma heeft een meerjarige opzet en er zijn nog onzekerheden die invloed hebben op de conversies van activiteiten. Die conversies zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden, van voor de huidige energie- en materiaalprijzen, personeelsschaarste en geopolitieke veranderingen. Ook is het landelijk beleid deels nog in ontwikkeling, en zijn de gemeentelijke uitkeringen uit het NIP na 2024 nog niet bekend. Om deze redenen is het belangrijk om voortdurend het IVP te monitoren en bij te sturen waar nodig.

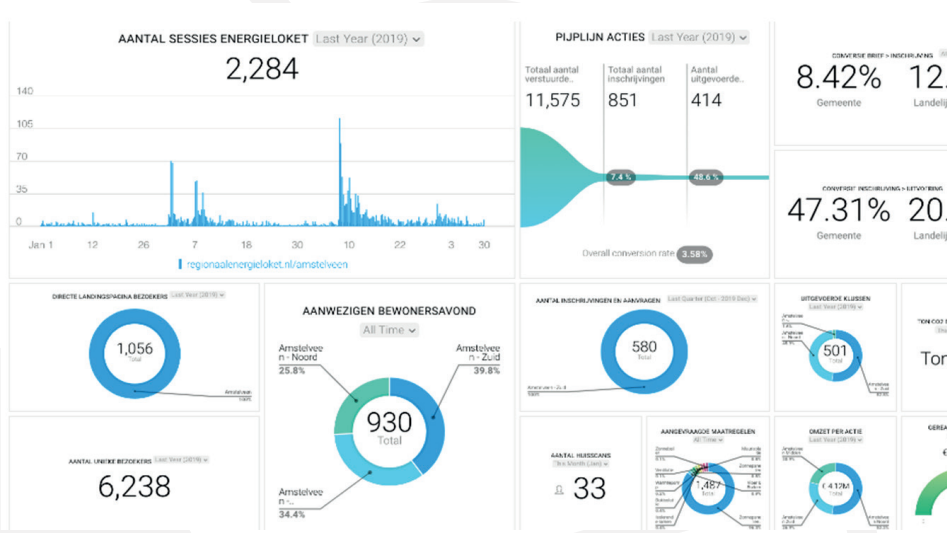
Voor het meten van de effectiviteit wordt een dashboard ingericht met belangrijke indicatoren om de aanpak te kunnen monitoren. De volgende onderdelen zijn voor de monitoring van belang:

- *Input*: alle acties gericht op bereik en conversie, zoals: verstuurde brieven, deelname aan activiteiten, gebruik van landelijke en lokale regelingen, het aantal energiecoaches en het aantal contactmomenten van uitvoeringspartners. Deze informatie kan grotendeels worden aangeleverd door uitvoeringspartners. Deels moet deze informatie zelf verzameld worden, bijvoorbeeld bij RVO of bij de betrokken communicatiemedewerker. Hiervoor zijn uren opgenomen in het programma.
- *Output*: aantal geïsoleerde bouwdelen naar onderscheid eengezinswoningen en meergezinswoningen en het aantal woningen waar laagdrempelige maatregelen zijn gemonteerd bij de doelgroep energiearmoede. Deze informatie kan door de uitvoeringspartners worden aangeleverd. Het is belangrijk dat de gemeente in haar aanbestedingen meegeeft dat het bijhouden van deze data (binnen de kaders van privacyregelgeving) een uitvoeringsvoorwaarde is. Dit in verband met de verantwoording voor de besteding van de middelen.
- *Effect*: over de looptijd van het programma kan het effect gemeten worden door verschillende criteria te meten, zoals voor temperatuur gecorrigeerd gasverbruik en afgemelde energielabels. Het dashboard wordt gekoppeld aan Klimaatmonitor[25] zodat de voortgang op energiebesparing gemonitord kan worden. Er is nog geen landelijk geaccepteerde methodologie om het aantal woningen te monitoren dat de Standaard heeft bereikt. Dit kan namelijk niet volledig en feilloos uit energielabels worden afgeleid. Meer generieke effecten zoals energieverbruik en CO_2-reductie worden gemeten als onderdeel van PALET.

25 Klimaatmonitor: https://klimaatmonitor.databank.nl/

Om het dashboard in te richten en bij te houden zijn uren en out-of-pocketkosten opgenomen in het Isolatie- en Verduurzamings-programma. Cruciaal bij voortdurende monitoring en bijsturing is dat alle betrokkenen deze werkwijze onderschrijven, omdat het flexibiliteit in de uitvoering vraagt. Wanneer conversies achterblijven bij wat in dit programma is ingeschat wordt bijgestuurd door bijvoorbeeld extra of andere activiteiten te organiseren om de benodigde conversie wel te behalen.

Figuur 13: Impressie dashboard voor monitoring uitvoeringsprogramma

4.1.3. Inzet WoonWijzerWinkel Limburg

De gemeenten in de regio Parkstad Limburg maken gebruik van de WoonWijzerWinkel als digitaal en fysiek energieloket en klantenservice voor particulieren en VvE's. WoonWijzerWinkel Limburg begeleidt bezoekers naar praktische informatie over regelingen, maatregelen en acties. De WoonWijzerWinkel houdt een website bij zodat landelijke en lokale regelingen en activiteiten altijd up to date zijn en faciliteert de transitie naar ontzorgwebsite www.parkstadverduurzaamt.nl. De WoonWijzerWinkel beschikt ook over een uitgebreid en groeiend netwerk van (betaalde) energiecoaches- en klussers die een belangrijk onderdeel zijn van de regionale aanpak voor energiearmoede. De dienstverlening van de WoonWijzerWinkel wordt met het IVP alleen maar belangrijker omdat het aantal regelingen en activiteiten toeneemt. Het is de verwachting dat de vraag naar klantenservice toeneemt als het aantal activiteiten toeneemt, zowel telefonisch, digitaal als fysiek in de winkel.

Bovendien speelt WoonWijzerWinkel een belangrijke rol in de monitoring omdat zij zicht heeft op de werkzaamheden van de uitvoerders die via WoonWijzerWinkel opereren. WoonWijzerWinkel Limburg heeft een eigen exploitatie die buiten het IVP valt. Hier valt ook de inzet van de energiecoaches onder. Specifieke projecten die in het IVP zijn opgenomen kunnen wel uitbesteed worden aan WoonWijzerWinkel Limburg.

4.1.4. Uitbreiden loketten sociaal domein met duurzaamheidregelingen

Alle gemeenten in de regio Parkstad Limburg beschikken over loketten voor het sociaal domein, waar inwoners terecht kunnen voor hulp met inkomen, zorg of maatschappelijk werk. Nu steeds meer mensen problemen hebben met de energierekening en er ook steeds meer duurzaamheidsregelingen beschikbaar komen voor mensen die in beeld zijn bij het sociaal domein, is het belangrijk om de expertise en dienstverlening van de 'sociale loketten' uit te breiden met kennis van duurzaamheidsregelingen en eventuele ondersteuning bij het aanvragen van die regelingen. Dit voorkomt dat mensen zich bij verschillende loketten

moeten melden en bevordert dat cliënten van het sociaal domein de weg naar duurzaamheidsregelingen die voor hen bedoeld zijn beter en sneller kunnen vinden.

4.1.5. Collectieve ontheffing Wet natuurbescherming
Vanaf 1 januari 2017 geldt de Wet natuurbescherming (Wnb). Het uitgangspunt is dat er geen schade mag worden gedaan aan beschermde dieren of planten, tenzij dit nadrukkelijk is toegestaan. Dit is onder andere van toepassing op bouw- en verbouwingsactiviteiten, zoals het nemen van isolatie en energiebesparende maatregelen. Bijvoorbeeld, onder dakpannen broeden vaak mussen en in spouwmuren op de zuidkant hebben vleermuizen soms in de lente en zomer hun kraamkamers. In de praktijk betekent dit dat bij de meeste dak- en spouwmuurisolatie eerst ecologisch onderzoek gedaan moet worden, en zo nodig mitigerende maatregelen getroffen moeten worden om de flora en fauna te beschermen. Bij de provincie kan dan ontheffing aangevraagd worden om de maatregelen aan te brengen.

Het onderzoek, de maatregelen en het regelen van de ontheffing komt voor rekening van de woningeigenaar. Dit werkt kostenverhogend en vertragend, en wordt ook door de Rijksoverheid gezien als een groot risico voor het opschalen van de isolatie van woningen. Er is nog geen landelijke, passende oplossing om het opschalen van de woningisolatie te verenigen met het beschermen van de flora en fauna. Wel zijn er aanpakken ontwikkeld die de bestaande instrumenten zo efficiënt mogelijk inzetten, met name Provincie Utrecht en Provincie Overijssel experimenteren hiermee[26]. Het gaat dan om een gebiedsgericht ecologisch onderzoek, het opstellen van een soortenmanagementplan (SMP), het treffen van mitigerende maatregelen voor vleermuizen en vogels, en de monitoring van de effecten daarvan, waarna de provincie een ontheffing kan verlenen voor een heel gebied. Provincie Limburg heeft hiervoor budget gereserveerd om gemeenten vanaf 2023 te helpen met het opstellen van soortenmanagementplannen[27]. Stadsregio Parkstad, gemeenten en Provincie Limburg zijn hierover met elkaar in gesprek.

4.2. B – Lokale aanpak koopwoningen

Deze programmalijn richt zich op een lokale aanpak voor koopwoningen, zowel woningen met een slecht energielabel en een lage WOZ-waarde (de NIP-doelgroep), als alle overige koopwoningen waar nog besparingspotentieel is.

4.2.1. Collectieve inkoopactie
Centraal in deze programmalijn staan meerjarige collectieve acties voor inkoop van en advies voor isolatie en ventilatie voor particulieren. Het doel van deze actie is om zoveel mogelijk bouwdelen te isoleren gedurende de programmaperiode. Een collectieve actie houdt in dat woningeigenaren zich kunnen inschrijven op een financieel gunstig aanbod voor isolatiemaatregelen. De collectieve inkoopactie is een beproefde methode die jaarlijks honderden keren plaatsvindt door heel het land, en waar zowel uitvoeringspartners als aannemers veel ervaring mee hebben.

Bij een collectieve actie worden woningeigenaren uitgenodigd voor een webinar of fysieke informatiebijeenkomst. Dit kan vanuit de gemeentelijke kanalen gecommuniceerd worden. Ook energieloketten, energiecoaches en energiecoöperaties kunnen een belangrijke rol spelen in het 'aan de man' brengen van de collectieve acties. Op de bijeenkomst krijgen inwoners meer informatie over de actie. De gemeente(n) en de betrokken (lokale) aannemers zijn vaak ook aanwezig. Eigenaren kunnen aangeven voor welke maatregelen ze zich inschrijven en ontvangen op basis daarvan een offerte. Voor de juiste aanbieding inventariseert de uitvoeringspartner samen met de aannemers de woningen. Uitvoeringspartners hebben hiervoor vaak een eigen werkwijze, zoals een digitaal woningmodel, een schouw van representatieve woningtypes door de aannemer of een zelfschouw door de eigenaar met foto's.

Door akkoord te geven op de offerte doet de eigenaar mee. De actie is gericht op eigenaar-bewoners die niet in een VvE-zitten met een woning van na 1910. Voor oude woningen en monumenteneigenaren is maatwerkondersteuning van bijvoorbeeld het Restauratiefonds of het Ontzorgingsprogramma Verduurzaming Monumenten beschikbaar. Voor VvE's is een aparte activiteit opgenomen in het IVP.

Ook de woningcorporaties werken aan het verduurzamen (en renoveren) van hun woningvoorraad. Hierover zijn afspraken gemaakt in de zogenaamde prestatieafspraken.

26 Programma Aardgasvrije Wijken: https://www.aardgasvrijewijken.nl/nieuws/2174812.aspx?t=PAW-in-de-praktijk-Leusden&utm_source=nieuwsbrief_PAW&utm_medium=email&utm_campaign=32&utm_uid=eacdb85760e04a6a815bbb5dd04454e5969dc72a5c091607c1e2e84dbb2ebcab
Provincie Utrecht: https://www.provincie-utrecht.nl/actueel/nieuws/utrechtse-methodiek-natuurvriendelijk-isoleren-nu-ook-overijssel

27 Provincie Limburg: https://limburg.bestuurlijkeinformatie.nl/Reports/Document/006ff8ac-a973-482e-8a1b-4fc1da04d929?documentId=fc27474e-422a-4d3c-bdob-80eaf5e56foc

Daarnaast hebben een aantal Parkstad-gemeenten middelen vanuit het Volkshuisvestingsfonds en Regio Deal ontvangen om particuliere woningen te laten renoveren en verduurzamen. In het kader van een integrale gebiedsaanpak streven we om gezamenlijk, dan wel in goede afstemming tussen gemeenten en woningcorporaties aan de slag te gaan met verduurzaming. Om hierbij zo optimaal mogelijk gebruik te maken van de beschikbare middelen, zal worden verkend waar en hoe de NIP-gelden gestapeld kunnen worden met Volkshuisvestingsfonds-, Regiodeal- en/of andere relevante projecten.
Collectieve acties hebben de volgende voordelen:

- Onafhankelijk advies voor woningeigenaren: de uitvoeringspartner ziet toe op kwaliteit van de aannemers en organiseert informatiebijeenkomsten. Uitvoeringspartners stellen ook vaak een klantenservice beschikbaar.
- Voorspelbaarheid voor woningeigenaren: zij kunnen de komende jaren plannen wanneer zij instappen en welke bouwdelen ze laten isoleren. Zij kunnen de werkzaamheden dan ook beter combineren met voor hen logische momenten, en zij kunnen nog geld sparen als dat nodig is.
- Voorspelbaarheid voor de aannemerij: de capaciteit op de markt is erg krap. Uitvoeringspartners contracteren één of meerdere aannemers, doen daarbij ook de prijsonderhandelingen en bieden ontzorging aan de aannemers waardoor zij een goede prijs kunnen maken voor de werkzaamheden. Doordat uitvoeringspartners de vraag organiseren en veel klantcontact uit handen nemen is de collectieve actie ook voor aannemers een aantrekkelijke activiteit.
- Kostenvoordeel: door collectief in te kopen en uit te voeren neem je veel werk uit handen van de aannemerij en kunnen bijvoorbeeld materialen grootschaliger worden ingekocht. Dit leidt tot prijsvoordeel voor de woningeigenaar en meer marge voor de aannemer.
- Ook voor eigenaren in ‘gespikkeld bezit’: blokken of rijen woningen die afwisselend bestaan uit corporatiehuur en particulier eigendom. Door mee te doen met de collectieve actie, kunnen ook de particuliere woningen worden verduurzaamd. Mogelijk zijn er synergievoordelen door de werkzaamheden van de corporatie te timen met de werkzaamheden van de aannemer in de collectieve actie.

De regio wordt in overleg met de uitvoeringspartner opgedeeld in vier percelen. Dit kunnen gebiedsgerichte percelen zijn, maar ook percelen op basis van woning-bouwjaartypologie. Per perceel wordt ieder jaar een collectieve actie georganiseerd. Op ieder gegeven moment lopen er dus vier collectieve acties. Deze variatie is nuttig omdat het per woning verschilt wat er al gedaan is aan isolatie-ingrepen, zo bleek ook uit de recente inwonersenquête die is uitgevoerd door Invior (voormalig Toponderzoek) in alle Parkstad-gemeenten. Meerdere verschillende acties zijn nodig omdat verschillende bouwdelen verschillende typen aannemers en installateurs vergen, en die hebben niet per se allemaal op hetzelfde moment capaciteit. Ook hanteren uitvoeringspartners soms maximale aantallen deelnemers voor collectieve acties, afhankelijk van het type maatregel.

Daarnaast is de conversie van een collectieve actie hoger als mensen een aanbieding krijgen voor één specifieke ingreep. De acties worden voor meerdere jaren georganiseerd zodat eigenaren en uitvoerders voorspelbaarheid en duidelijkheid krijgen op de lange termijn. De acties staan voor alle eigenaar-bewoners open die niet in een VvE zitten. Dat komt de conversie van de acties ten goede. Om er wel voor te zorgen dat juist de doelgroepen meedoen die in hoofdstuk 3 genoemd zijn, organiseert de regio een activeringscampagne. Tabel 4 illustreert de werking van de parallelle collectieve acties.

Tabel 4: Voorbeeld van mogelijke parallelle collectieve acties in percelen. De bouwdelen per actie zijn illustratief en nader af te stemmen met de uitvoeringspartner.

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Perceel 1	Ventilatie	Hybride WP	Gevel + vloer	Dak	Glas (+kozijn)	Ventilatie	Hybride WP	Gevel + vloer
Perceel 2	Glas (+kozijn)	Ventilatie	Hybride WP	Gevel + vloer	Dak	Glas (+kozijn)	Ventilatie	Hybride WP
Perceel 3	Dak	Glas (+kozijn)	Ventilatie	Hybride WP	Gevel + vloer	Dak	Glas (+kozijn)	Ventilatie
Perceel 4	Gevel + vloer	Dak	Glas (+kozijn)	Ventilatie	Hybride WP	Gevel + vloer	Dak	Glas (+kozijn)

Collectieve acties lenen zich er ook voor om hybride warmtepompen te stimuleren. De markt voor hybride warmtepompen is echter sterk oververhit als gevolg van tekort aan personeel in de installatiebranche en schaarste van materialen. Ook is de warmtepomp niet overal de meest geschikte oplossing, bijvoorbeeld omdat er in de toekomst een warmtenet is voorzien. Daarom zal de regio in overleg met de uitvoeringspartner van de collectieve acties bepalen waar en wanneer een actie gericht op hybride warmtepomp zinvol is in regio Parkstad Limburg.

Ook met een collectief aanbod zal er behoefte blijven aan maatwerk, omdat situaties van woningen en eigenaren net anders kunnen zijn dan bij de buren. Voor een goede conversie is het belangrijk om wel enige ruimte te bieden binnen de collectieve actie voor maatwerk, bijvoorbeeld door een optie voor meerwerk op te nemen of om een aanvullend advies met woningbezoek aan te vragen.

Koppeling met andere opgaven
Het IVP start met isoleren maar groeit de komende jaren door. Afhankelijk van de conversie op de maatregelen ontstaat er ook ruimte om andere maatregelen te voorzien, denk hierbij aan PV, PVT, zonneboilers of andere duurzame opwek technieken. Stap voor stap zal ook de verbreding worden gezocht naar klimaatadaptieve maatregelen en ontstaat er meer aandacht voor circulair verduurzamen. Denk bijvoorbeeld ook aan een samenwerking met een uitvoerder die ook circulaire isolatiematerialen als optie aanbiedt of acties gericht op natuurinclusief renoveren. Of juist een combinatie van dakisolatie, groene daken en zonnepanelen.

Door elk jaar te evalueren op de behaalde resultaten kan telkens overwogen worden welke acties opvolging vragen en welke acties kunnen worden vervangen door andere duurzame maatregelen. Zo kan het programma zich enigszins organisch ontwikkelen en worden geanticipeerd op relevante ontwikkelingen.

4.2.2. Activeringscampagne

De activeringscampagne richt zich op alle eigenaren van koopwoningen, maar huishoudens die vallen onder de doelgroep voor de NIP-regeling worden extra geactiveerd. De activatiecampagne is grotendeels door gemeenten zelf in te vullen in afstemming met de uitvoeringspartners. Regionale sturing op de conversie blijft daarbij noodzakelijk. Kosten voor activering vallen onder uitvoerings- en communicatiekosten en zijn dus ook te dekken vanuit de separate CDOKE-regeling voor het uitvoeren van klimaat- en energiebeleid door gemeenten.

Intensieve activatie bij de NIP-doelgroep

De NIP-doelgroep bestaat uit huishoudens met een koopwoning en een risico op energiearmoede. Dit zijn ca. 17.400 huishoudens in de regio Parkstad Limburg. Het uitgangspunt van het IVP is dat deze doelgroep intensief geactiveerd wordt, bijvoorbeeld door langs de deuren te gaan. Het IVP gaat uit van ca. 10.000 huishoudens per jaar waar deze intensieve activatie plaatsvindt. Intensieve activatie is kostbaarder dan bijvoorbeeld het sturen van een brief, maar leidt tot hogere conversies en biedt mogelijkheid voor maatwerk, zoals meertalige ondersteuning of de inzet van ambassadeurs uit de wijk.

Algemene activatie in overige gebieden

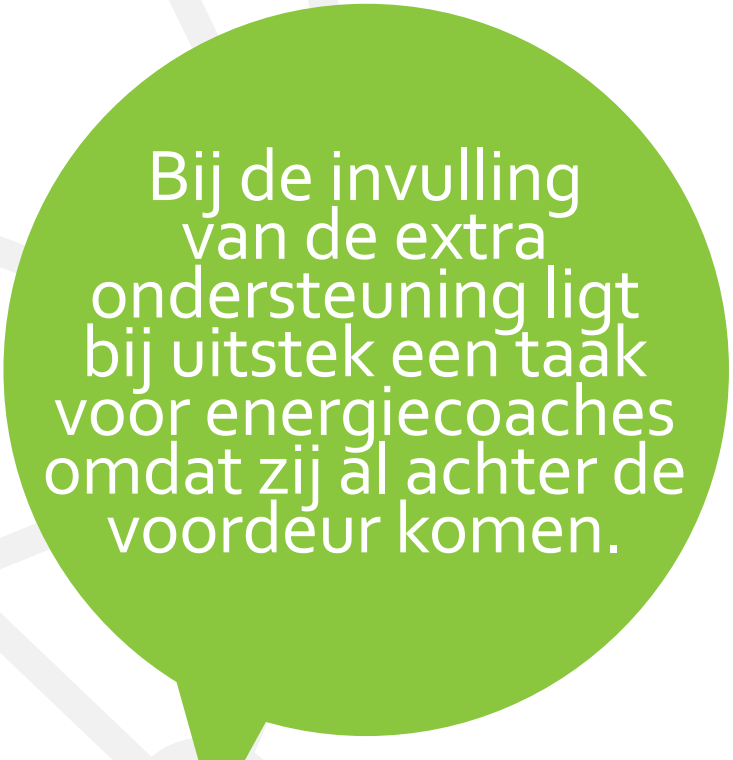
De gemeenten sturen een brief op naam naar alle overige particuliere eigenaren die niet in een VvE zitten en die een energielabel D hebben of slechter. Dit zijn ca. 17.000 woningen per jaar in de regio. Het sturen van brieven heeft een lagere conversie dan deur-aan-deuractivatie, maar is wel noodzakelijk om schaal te maken en om iedereen te bereiken. Het uitgangspunt is om deze brieven gefaseerd te sturen om te kunnen sturen op conversie: bij een tegenvallende conversie kan de toon van de brief worden aangepast of kunnen herinneringsbrieven worden gestuurd. Bij meevallende conversies kunnen minder brieven worden gestuurd.

Bij zowel de huis-aan-huisactivatie als de brieven is het van belang dat de uitvoeringspartner die de collectieve acties organiseert een goede administratie voert van de deelnemers, zodat deelnemers in opvolgende jaren niet opnieuw worden benaderd voor dezelfde actie. De gemeenten zien hierop toe als opdrachtgever. Ook is het logisch om energiecoöperaties en energiecoaches een rol te geven in de activatie.

Om de conversie nog extra te stimuleren wordt een doorlopende communicatiecampagne gevoerd met digitale middelen en zichtbaarheid in de buitenruimte. Hier wordt ook de koppeling gemaakt met het platform Parkstadverduurzaamt.nl, dat momenteel nog in ontwikkeling is. Daarnaast worden de gemeentelijke communicatiekanalen ingezet. Bij het uitrollen van de communicatiecampagne wordt rekening gehouden met verschillende (sub)doelgroepen, bijvoorbeeld oudere bewoners van wijken met VHF-regelingen.

4.2.3. Minima-aanpak

Ondanks de inzet van een collectieve inkoop- en adviesactie, in combinatie met alle landelijke en lokale financiële regelingen, zal er een groep eigenaar-bewoners overblijven die om allerlei redenen moeilijk te activeren is. Dit gaat om huishoudens waar sociale of financiële problematiek speelt, en waar energiebesparing geen prioriteit heeft, ook al hebben zij er wel baat bij. Om deze groep te bereiken is in het IVP budget opgenomen voor een minima-aanpak, bedoeld voor de moeilijkst te activeren eigenaren. Deze minima-aanpak bestaat uit extra financiële ondersteuning uit de NIP-middelen en extra ontzorging. Die ontzorging bestaat bijvoorbeeld bij het aanvragen van regelingen. De precieze invulling van de minima-aanpak wordt in samenwerking met de uitvoeringspartner verder uitgewerkt. Bij de invulling van de extra ondersteuning ligt bij uitstek een taak voor energiecoaches omdat zij al achter de voordeur komen. Het IVP biedt ruimte aan 100 deelnemers voor de minima-aanpak per jaar. Dit aantal kan naar boven of beneden worden geschaald gedurende de looptijd van het programma op basis van animo.

Koppeling klimaatadaptatie en circulariteit
In de communicatiecampagne kan er (op termijn) ook de koppeling gemaakt worden met andere verduurzamingsopgaves, zoals klimaatadaptatie en circulariteit. Denk bijvoorbeeld aan het aanleggen van groene daken en gevels of het aanbrengen van zonwering. Zo worden inwoners en ondernemers breder geïnformeerd en geïnspireerd over wat zij nog meer kunnen doen in de verduurzaming van hun leefomgeving. Niet alleen gericht op isolatie en comfort in de winter, maar ook op verkoeling in de zomer. Hierbij kunnen uiteraard ook de verschillende regelingen en activiteiten onder de aandacht gebracht worden.

Vanuit het groeimodel kan er ook gekeken worden naar het aanbieden van een integrale woningscan en advies, gericht op energiebesparing en isolatie, circulariteit en klimaatadaptatie.

4.2.4. Doe-het-zelversaanpak

In de kamerbrief van 7 november 2022[28] heeft het kabinet duidelijk gemaakt dat er geen landelijke regeling komt voor de ondersteuning van doe-het-zelvers: eigenaren, of kleine collectieven van eigenaren, die zonder aannemer isoleren. In plaats daarvan kunnen gemeenten binnen hun lokale aanpak activiteiten voor doe-het-zelvers organiseren. Aangezien doe-het-zelvers druk van de overspannen bouw- en installatiebranche afhalen, zal ook regio Parkstad op termijn inzetten op een doe-het-zelversaanpak.

Er zijn helaas landelijk nog weinig ervaringen met regelingen of activiteiten voor doe-het-zelvers. Wel werkt het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie aan een 'voorbeeldaanpak' die gemeenten zouden kunnen kopiëren. Deze aanpak wordt naar verwachting in 2023 bekend. Omdat er nog onduidelijkheid bestaat over het landelijk voorbeeld, wordt er in het IVP vanaf 2024 ingezet op vouchers voor een doe-het-zelversaanpak. Het IVP gaat er nu van uit dat de nader uit te werken doe-het-zelversaanpak gemiddeld 100 eigenaren per jaar financieel ondersteunt in de periode 2024-2026. Ervaring in de praktijk moet uitwijzen of dit een realistisch getal is. Bij meer of minder conversie kan het budget communiceren met de andere onderdelen van deze programmalijn, aangezien ze bijdragen aan dezelfde doelstelling.

Naast de regeling zelf is er budget opgenomen voor de ondersteuning van doe-het-zelvers. In samenwerking met bijvoorbeeld de WoonWijzerWinkel, doe-het-zelf winkels en lokale (vak)onderwijsinstellingen kan de regio workshops organiseren en instructiemateriaal beschikbaar stellen. In het IVP wordt uitgegaan van zes workshops per jaar gedurende de programmaperiode, met een waarde van 4.000 euro per workshop, inclusief de productie van video-opname en communicatie eromheen.

28 Rijksoverheid: kamerbrief-over-ondersteuning-doe-het-zelfmaatregelen.pdf (overheid.nl)

4.2.5. VvE-aanpak

Deze activiteit richt zich op alle woningen die zich bevinden in VvE's. Naar schatting zijn er ongeveer 1.100 VvE's in de regio Parkstad Limburg met daarin koopwoningen die nog niet voldoende geïsoleerd zijn, en zijn er ongeveer 700 VvE's met daarin woningen die voldoen aan de voorwaarden voor de NIP-regeling. De activiteit behelst een quickscan van de VvE inclusief een bezoek van een energieadviseur, en een maatwerkadvies voor verduurzamingsmaatregelen die het VvE-bestuur kan gebruiken om een investeringsbeslissing voor te bereiden. Na het uitvoeren van de quickscan kan de uitvoeringspartner eventueel ook de VvE verder begeleiden met het nemen van maatregelen. De kosten hiervan komen voor rekening van de VvE. Omdat VvE's een lang besluitvormingsproces kennen, zullen alle VvE's met daarin woningen die in aanmerking komen voor NIP-gelden de komende programmaperiode worden aangeschreven met een aanbod. De VvE-aanpak kan ook (deels) worden bekostigd met de VHF-middelen als de VvE is opgenomen in een VHF-project.

4.2.6. Inzet van de NIP-regeling

Kenmerken NIP-regeling

De Parkstadgemeenten kunnen in 2023 aanspraak maken op 7,5 miljoen euro in de eerste tranche van de NIP-regeling. In 2024 en 2025 komen ook twee tranches beschikbaar, met nog eens in totaal 17,7 miljoen euro. Een tranche moet worden besteed in vier jaar tijd, met optie tot uitloop van twee maal één jaar. Daarnaast hebben de Parkstadgemeenten reeds in 2022 een voorschot ontvangen op de NIP-gelden van 1,3 miljoen euro. Al deze bedragen tellen op tot 26,6 miljoen euro. Als deze bedragen worden gemiddeld over de nominale looptijd zal hiervan 19,9 miljoen euro te besteden zijn in de programmaperiode 2023-2026. Minstens 80% van de koopwoningen die met deze financiële middelen worden verduurzaamd, moeten een energielabel D of slechter hebben en een WOZ-waarde niet hoger dan de NHG-grens (respectievelijk 429.300 euro) of het gemeentelijk

gemiddelde (zie tabel 3). Ook mag er maximaal 4.000 euro per woning worden besteed. Een uitzondering hierop zijn ontvangers van de energietoeslag en huishoudens in de schuldsanering: voor hen geldt geen maximumbedrag.

Keuze voor een voucher

De NIP-middelen worden uitgekeerd aan eigenaren in de vorm van een voucher voor specifieke isolatiemaatregelen. Met een voucher heeft de regio meer mogelijkheden om te sturen op de besteding van de middelen en om voor te financieren dan bij een subsidie. Dat komt omdat een voucher meer dan een subsidie is te koppelen aan specifieke producten en diensten. Het is bovendien eenvoudiger om bij te houden waar vouchers aan worden uitgegeven dan subsidies. Daarmee is er minder risico op terugvordering achteraf. Ook kunnen de voorwaarden in de loop van tijd aangescherpt worden om bijvoorbeeld circulaire materialen en natuurinclusieve toepassingen in het kader van het groeimodel te bevorderen. Het voordeel van de NIP-regeling is bovendien dat gelden gestapeld mogen worden met alle andere landelijke en lokale regelingen. Een eigenaar kan dus eventueel de NIP-middelen combineren met de ISDE-subsidie en een VHF-subsidie als die beschikbaar is in de buurt van de eigenaar.

Het opzetten van de voucherregeling is een activiteit op zich omdat er gemeentelijke inzet mee gemoeid is. Er zal een subsidieverordening geschreven moeten worden, er zal afstemming moeten plaatsvinden met financiële en juridische afdelingen binnen de gemeente, en er zal een digitale faciliteit moeten worden ingericht om de voucher aan te vragen, eventueel in samenwerking met een uitvoeringspartner die hiervoor al de infrastructuur heeft. In het IVP is daarom budget opgenomen om de regeling in te richten.

Overzicht van aantallen

Op basis van de activiteiten beschreven in deze programmalijn, worden er drie soorten vouchers gecreëerd vanuit de NIP-gelden. Bij iedere voucher is een inschatting gemaakt van het aantal te verstrekken per jaar, zodanig dat alle NIP-gelden tijdig worden besteed. Ook zijn er bedragen geraamd per type voucher. Voor de doe-het-zelversaanpak en de minima-aanpak geldt dat deze aantallen vouchers kunnen worden vergroot als die aanpakken succesvol blijken te zijn, maar dat dat ten koste zal gaan voor budget van de reguliere vouchers.

Tabel 5: Overzicht van NIP-vouchers in het IVP 2023-2026

Type voucher	Aantal in programmaperiode 2023-2026	Bedrag per voucher (in euro)
Reguliere voucher (incl. VvE's)	10.100	€ 1.300,-
Doe-het-zelversvoucher	300	€ 1.300,-
Minimavoucher	600	€ 2.500,-

Rekenvoorbeeld: tussenwoning uit 1964, WOZ-waarde 275.000, grotendeels oorspronkelijke staat (label E). De eigenaren kiezen voor HR++-glas in de bestaande kozijnen met het plaatselijk dichten van kieren. De investering bedraagt ca. 4.000 euro[29] en bespaart ca. 100 m³ gas per jaar op een oorspronkelijk verbruik van ca. 1.500 m³.

- Omdat de eigenaar één maatregel neemt, kunnen zij 15% subsidie uit de ISDE ontvangen, oftewel 600 euro.
- Omdat het hier gaat om een koopwoning met een ondergemiddelde WOZ-waarde kunnen de eigenaren een NIP-voucher aanvragen voor 1.300 euro.
- Er resteert dan nog een bedrag dat de eigenaren zelf moeten bekostigen van 2.100 euro.
- Als de eigenaren niet de mogelijkheid hebben om dit bedrag zelf te betalen, vragen zij bijvoorbeeld een Energiebespaarlening aan bij het Warmtefonds.
- De energiebesparing van de gekozen maatregelen leidt tot een besparing op de energierekening van 117 euro per jaar. Daarmee is deze investering terugverdiend na 18 jaar (2.000 gedeeld door 117).

29 Investerings- en subsidiebedragen conform www.verbeterjehuis.nl

4.3. C – Aanvullende maatregelen gericht op energiearmoede

Deze programmalijn is erop gericht om op de lange termijn de energierekening van kwetsbare huishoudens te verlagen. De aanpak energiearmoede wordt in ieder geval tot eind 2024 gecontinueerd. In de komende periode wordt verkend of een witgoedregeling, e-kookregeling en vouchers voor waterzijdig inregelen passende maatregelen zijn om eventueel toe te voegen aan programmalijn C.

4.3.1. Energieknip

De Parkstad Energieknip bestaat uit een tegoed van 250 euro via de Parkstad Energieknip-app, waarmee inwoners energiebesparende producten kunnen kopen. Ook kunnen zij hierbij een gratis bezoek en installatiehulp van een energiecoach van de WoonWijzerWinkel krijgen. De energiecoach geeft concrete tips over energiebesparing, helpt de inwoners met het lezen van de energierekening en kan hen ook verwijzen naar andere loketten en financiële regelingen. De Energieknip is als het ware een 'ingang' waarmee inwoners met risico op energiearmoede toegang krijgen tot verschillende vormen van hulp. De energieknip geldt voor inwoners die eerder energietoeslag aangevraagd hebben. De Parkstad gemeenten Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Beekdaelen, Brunssum en Simpelveld hebben gekozen voor de Energieknip. Gemeente Voerendaal heeft gekozen voor vouchers in combinatie met een brief in plaats van een app[30].

De Energieknip wordt momenteel financieel gedekt uit de eenmalige SPUK-gelden die de gemeenten hebben ontvangen voor bestrijding van energiearmoede in 2022. Hiermee is financiële dekking voor de energieknip t/m eind 2024 geborgd. De verwachting is echter dat nog niet al het besparingspotentieel met kleine maatregelen, zoals radiatorfolie en tochtstrippen, is verwezenlijkt voordat de SPUK-gelden moeten zijn uitgegeven in 2024.

Uit de doelgroepenanalyse blijkt dat er ongeveer 39 duizend huishoudens in de regio Parkstad Limburg zijn met een verhoogd risico op energiearmoede. Een aantal van deze huishoudens kampt daadwerkelijk met energiearmoede, en een aantal daarvan heeft ook reeds de Energietoeslag en de Energieknip ontvangen. Voor nu is aangenomen dat 19 duizend huishoudens tot en met 2024 gebruik zullen maken van de Energieknip.

30 ISD Kompas

Dat betekent dat er dus nog ca. 20 duizend huishoudens geholpen kunnen worden. Er zal in aanloop naar eind 2023 verkend worden of en eventueel in welke vorm de Energieknip gecontinueerd zal worden.

4.3.2. Witgoedregeling

Met een witgoedregeling kunnen minima een tegemoetkoming krijgen in de kosten voor de aanschaf van energiezuinig witgoed in ruil voor inleveren van oud, inefficiënt witgoed. Het oude witgoed wordt duurzaam gerecycled. Gemeente Heerlen heeft vanaf 20 februari 2023 een witgoedregeling. Deze is bedoeld voor huishoudens met een inkomen tot 175% van de bijstandsnorm 2023. Met de regeling kunnen huishoudens maximaal één energieslurpend, ouder witgoed-apparaat omwisselen voor een nieuw energiezuinig exemplaar[31]. De andere Parkstad gemeenten kunnen de optie van een witgoedregeling verder verkennen.

4.3.3. E-kookregeling

De overstap van gaskoken naar elektrisch koken heeft veel voordelen voor de bewoner: het is schoner, veiliger en levert ook een kleine energiebesparing op. Nadelen zijn echter dat er soms een verbouwing in de keuken nodig is, dat er soms een nieuwe pannenset nodig is en dat er werkzaamheden nodig zijn in de meterkast. De overstap naar elektrisch koken is bovendien een noodzakelijke stap in de warmtetransitie.

Om inwoners hierin te ondersteunen is het mogelijk om een E-kookregeling op te stellen. Deze regeling bestaat uit een nader te bepalen vergoeding, bijvoorbeeld maximaal 500 euro per eigenaar/huurder. Deze regeling kan gericht zijn op huishoudens met lagere inkomens. Het is ook een optie om de regeling generiek open te stellen, omdat de overstap naar elektrisch koken voor iedereen relevant kan zijn. Een succesvol voorbeeld van deze regeling bestaat al in Krimpen aan den IJssel[32].

31 Gemeente Heerlen: https://www.heerlen.nl/gemeente-heerlen/nieuwe-gemeentelijke-maatregelen-tegen-energie-armoede-voor-bredere-doelgroep.html#:~:text=De%20witgoedregeling%20is%20het%20begin,%25%20van%20de%20bijstandsnorm%202023)

32 Gemeente Krimpen aan den IJssel: https://krimpenaandenijssel.nl/dossiers/subsidie-voor-elektrisch-koken/

4.3.4. Vouchers waterzijdig inregelen

Een laatste te verkennen maatregel zijn vouchers waterzijdig inregelen. Waterzijdig inregelen is het in balans brengen van de centrale verwarming van een woning. In de praktijk zijn deze vaak niet efficiënt ingeregeld waardoor er warmte verloren gaat of comfortproblemen ontstaan. De besparingspotentie van waterzijdig inregelen kan tot wel 20% gasverbruik schelen en is een relatief eenvoudige maatregel die door professionals kan worden uitgevoerd met een korte terugverdientijd. Met een voucher voor waterzijdig inregelen kan de regio deze maatregel stimuleren. De voucher kan beschikbaar worden gesteld voor zowel particulieren als huurders, aangezien huurders vaak zelf verantwoordelijk zijn voor de centrale verwarming. Een voorbeeld van deze regeling bestaat al in gemeente Rotterdam[33].

4.4. D – Zakelijke doelgroepen

Onder deze doelgroep vallen zakelijke partijen, zoals particuliere verhuurders en eigenaren van maatschappelijk en commercieel vastgoed.

4.4.1. Activeren particuliere verhuurders

In regio Parkstad Limburg worden naar schatting ca. 13.800 woningen particulier verhuurd die waarschijnlijk nog niet op de Standaard zitten. Zoals in paragraaf 3.2.3 beschreven is, hebben particuliere verhuurders pas sinds kort juridische en financiële prikkels om te verduurzamen. Deze prikkels zijn echter nog niet breed bekend bij de doelgroep. Uit de najaarsnota 2022 van het kabinet blijkt dat het budget voor de SVOH-regeling in 2022 niet is opgemaakt.

33 Gemeente Rotterdam: https://www.rotterdam.nl/waterzijdig-inregelen-aanvragen

Om particuliere verhuurders te activeren tot verduurzaming zal de regio enkele activiteiten organiseren. De regio organiseert een informatiebijeenkomst, bijvoorbeeld een webinar, waar een (lokale) expert toelichting geeft over de mogelijkheden voor verhuurders om te verduurzamen, en ook over de financiële regelingen die er inmiddels zijn voor deze doelgroep. De deelnemers ontvangen ook een informatiepakket, zodat zij zelf aan de slag kunnen. De deelnemers worden gericht uitgenodigd door middel van een brief om een zo hoog mogelijke opkomst te bereiken.

4.4.2. Activeren hypotheekadviseurs en makelaars
Een verhuizing of verbouwing is een belangrijk natuurlijk moment voor particulieren om verduurzamingsmaatregelen te nemen. Daarmee kunnen hypotheekadviseurs en makelaars een rol spelen in de bewustwording van particulieren en ondernemers. Hypotheekverstrekkers hebben de mogelijkheid om een verduurzamingsbudget op te nemen in hun hypotheekoffertes[34]. Sommige hypotheekverstrekkers doen dit al standaard, het is dan aan de klant om expliciet aan te geven dat niet te willen. De gemeenten kunnen verkennen of deze informatie ook via het Loket Vergunningen onder de aandacht gebracht kan worden.

Hypotheekadviseurs kunnen ook een rol spelen in het activeren van de oudere doelgroep, die in regio Parkstad Limburg relatief groot is. Uit onderzoek blijkt dat ouderen vaak aangeven geen geld te hebben voor verduurzamen, maar het wel degelijk hebben in de vorm van overwaarde[35]. In het IVP is opgenomen dat regio Parkstad Limburg in gesprek gaat met hypotheekadviseurs en makelaars om verduurzaming meer onder de aandacht te brengen bij hun klanten en om te verkennen wat de hoe de regio hierin kan faciliteren.

4.4.3. Commercieel en maatschappelijk vastgoed
Naast woningen, ligt er ook een verduurzamingsopgave voor commercieel en maatschappelijk vastgoed. Voor alle kantoren geldt al sinds 2023 de energielabel C verplichting. Nog niet alle kantoren voldoen daaraan. Toezicht en handhaving zijn reeds belegd bij de RUD Zuid-Limburg. Wat nog ontbreekt in de regio Parkstad Limburg is een zakelijk loket voor commerciële vastgoedeigenaren en ondernemers die hun pand willen verduurzamen. Dit is ook nuttig voor ondernemers die al voldoen aan de energielabel C verplichting maar nog verder willen met verduurzamen. Het oprichten van een zakelijk energieloket zou verkend kunnen worden in de regio Parkstad Limburg en een eerste verkenning hiernaar is geïnitieerd door Bestuurscommissie Economie en Toerisme van Stadsregio Parkstad Limburg richting WoonWijzerWinkel Limburg.

Op de korte termijn is in het IVP opgenomen dat de regio/gemeente kantooreigenaren aanschrijft en hen wijst op de energielabel C verplichting en op bestaande regelingen die zij nu al kunnen benutten, zoals de stimuleringsregeling duurzaam en sociaal ondernemerschap in de regio Parkstad Limburg[36].

Daarnaast is in het IVP-budget opgenomen voor de organisatie van een webinar of andere bijeenkomst waar, net als bij particuliere verhuurders, meer informatie gegeven kan worden door een expert. Tot slot, is het goed om de landelijke ontwikkelingen te volgen. Zo is er een MKB-ontzorgingsprogramma aangekondigd, waarbij ook aandacht is voor de financiering van de verduurzaming van gebouwen[37].

Voor maatschappelijk vastgoed geldt dat dit vaak gaat om uiteenlopende functies, van zwembaden tot brandweerkazernes, en dat dit vastgoed vaak in eigendom is van de gemeente of van stichtingen die door de gemeente worden gesubsidieerd.
Om de verduurzaming van maatschappelijk vastgoed te stimuleren hebben de provincies in Nederland een uitkering gekregen met als doel een ontzorgingsprogramma voor gemeenten op te zetten.

34 Verbeterjehuis.nl: https://www.verbeterjehuis.nl/energiesubsidiewijzer/leningen/energiebespaarbudget-nationale-hypotheek-garantie-bouwdepot/
35 Aegon: https://nieuws.aegon.nl/zestigplusser-benut-overwaarde-nauwelijks/
36 Business in Parkstad: https://businessinparkstad.com/voucherregeling/#who
37 MKB-Nederland: https://www.mkb.nl/nieuws/goede-plannen-voor-verduurzaming-van-gebouwen

Provincie Limburg heeft dit ook reeds aangekondigd[38]. Verduurzaming van maatschappelijk vastgoed is dan ook onderdeel van het groeimodel, dat nader uitgewerkt wordt komende jaren in afstemming met het ontzorgingsprogramma van de Provincie Limburg.

4.4.4. Opleiden technisch personeel
Er is een breed tekort aan technisch geschoold personeel voor de bouw- en installatiebranche. Dit is een belemmering in de verduurzaming van de gebouwde omgeving en speelt landelijk. Om uitvoering van het IVP te bevorderen stimuleert het IVP de opleiding van lokale installateurs en andere technici zodat zij kundig hybride warmtepompen en andere duurzame technieken kunnen installeren en hierover kunnen adviseren. Dit kunnen ook mensen zijn met een afstand tot de arbeidsmarkt die zich willen (om)scholen. Het IVP gaat uit van het verstrekken van opleidingsvouchers vanaf 2024. De opleidingen worden verzorgd door onderwijsinstellingen in de regio en erkende leer-werkbedrijven. In overleg met deze partners wordt ook bepaald bij welke doelgroepen en opleidingen deze vouchers het beste kunnen besteed.

4.4.5. Opleiding energieadviseurs voor erfgoed
Oude woningen, en dan in het bijzonder monumenten, vergen bijna altijd maatwerk om deze goed te kunnen verduurzamen. Er zijn diverse organisaties die woningeigenaren hierbij kunnen helpen, waaronder het Nationaal Restauratiefonds. Voor monumenten zijn ook specifieke financieringen beschikbaar. Daarnaast is het Ontzorgingsprogramma Verduurzaming Monumenten opgezet, speciaal voor eigenaren van rijksmonumenten.

Erfgoed vereist dus aanvullende expertise van energiecoaches. Aangezien energieadviseurs een belangrijke rol spelen in de verduurzaming van de particuliere woningvoorraad in de regio Parkstad Limburg, heeft het IVP een budget voor opleiding van energieadviseurs op het gebied van erfgoed. Er is budget opgenomen voor opleidingsvouchers voor mensen die werkzaam zijn als energieadviseur (zowel professioneel als vrijwillig) of als gemeenteambtenaar op het gebied van welstand of vergunningsverlening.

38 Provincie Limburg: https://limburg.bestuurlijkeinformatie.nl/Reports/Document/006ff8ac-a973-482e-8a1b-4fc1da04d929?documentId=fc27474e-422a-4d3c-bd0b-80eaf5e56f0c

5. DOORKIJK NA 2026

Eind 2026 voert Stadsregio Parkstad Limburg een uitgebreide evaluatie uit van het IVP: wat zijn de resultaten, wat ging goed, wat kan beter en welke nieuwe kansen zijn er in het kader van het groeimodel op het gebied van klimaatadaptatie en circulariteit. Op basis daarvan herijkt de regio het IVP en maakt zij een nieuw activiteitenprogramma voor de jaren daarna. Vanaf 2026 zullen de meeste activiteiten gecontinueerd kunnen worden maar zal de activatie verlegd worden naar doelgroepen die in de eerste periode onvoldoende bereikt zijn. Daarnaast krijgen naar verwachting met name hybride warmtepompen, particuliere verhuurders en zakelijke partijen na 2026 meer prioriteit.

5.1. Continueren programmalijnen na 2026

Het is de verwachting dat alle programmalijnen na 2026 kunnen worden gecontinueerd, maar dat de activiteiten die onder de programmalijnen vallen wel herijkt moeten worden.

51.1. Lokale aanpak koopwoningen (programmalijn B)
Onder voorbehoud van de evaluatie van het IVP eind 2026 kan deze programmalijn grotendeels gecontinueerd worden na 2026, al is het maar vanwege het feit dat de NIP-gelden maximaal doorlopen tot en met 2030 (inclusief de verlengingsopties van maximaal twee keer een jaar). Bij de collectieve inkoopacties is de conversie een aandachtspunt. In het IVP is nu ingezet op intensieve activatie bij de NIP-doelgroep (lage inkomens, lage WOZ-waardes en slechte labels), en een lichtere activatie bij alle overige slechte energielabels. Na 2026 moet de activatie intensiever worden bij de doelgroepen die onvoldoende zijn bereikt in de eerste vier jaar.
Het is daarom zo belangrijk dat in 2023-2026 goede registratie plaatsvindt van adressen waar wat wordt gedaan. Concreet betekent dit bijvoorbeeld dat de huis-aan-huisactivatie na 2026 niet alleen plaatsvindt bij de kwetsbare doelgroepen, maar veel breder bij iedereen die niet reageert op 'lichte' activatie zoals het sturen van brieven. De kosten van activatie zullen naar verwachting dan ook oplopen na 2026.

Na 2026 zal de rol van hybride warmtepompen een prominentere rol moeten krijgen in het IVP, aangezien deze vanaf 2026 genormeerd is en er tegen deze tijd meer bekend is over wat die normering betekent voor zowel woningeigenaren als gemeenten. Het ligt in de rede om de collectieve inkoop en installatie van hybride warmtepompen vanaf 2026 uit te breiden, wellicht zelfs door een apart perceel voor hybride warmtepompen in te richten.

Tot slot zijn er bij sommige woningen aanvullende belemmeringen, denk aan de mogelijkheden bij vooroorlogse woningen in beschermd stads-dorpsgezicht of historische linten om buitengevel isolatie toe te passen. Vanuit duurzaamheidsoogpunt zitten er veel voordelen aan om deze woningen toch aan te pakken. Het is aan te bevelen om te onderzoeken in welke mate er voldoende ruimte is voor het verduurzamen van deze woningen waarbij er ook aandacht is om extra handelingen – zoals het aanvragen van vergunningen – waar mogelijk te voorkomen. Dit "gedoe" is voor veel mensen een extra belemmering en draagt niet bij aan de gewenste opschaling voor de energietransitie.

5.1.2. Aanvullende maatregelen ter bestrijding van energiearmoede (programmalijn C)
In programmalijn C, de aanvullende maatregelen ter bestrijding van energiearmoede, hangt veel af van de mate waarin de potentie van laagdrempelige maatregelen tegen 2026 is gerealiseerd. Zo lang die potentie nog niet volledig is gerealiseerd, blijft het van belang om hier een aanpak op te handhaven (via de Energieknip of anderszins), simpelweg omdat laagdrempelige maatregelen zo'n gunstige kosten-batenverhouding hebben en omdat zowel kopers als huurders ermee bereikt kunnen worden.

Indien de potentie van laagdrempelige maatregelen tegen 2026 wel voldoende is gerealiseerd, verschuift de focus naar grote maatregelen zoals woningisolatie en hybride warmtepompen enerzijds, en inkomensondersteuning anderzijds. Grote maatregelen voor particulieren zijn geborgd in programmalijn B, waar met name de minima-aanpak is bedoeld voor het smaldeel van de eigenaren dat te maken heeft met energiearmoede. Het smaldeel huurders dat huurt bij woningcorporaties is geborgd doordat er jaarlijks zowel landelijk als lokaal bindende prestatieafspraken worden gemaakt met woningcorporaties over het uitfaseren van slechte labels. Het smaldeel huurders dat huurt bij particuliere verhuurders is vooralsnog het meest kwetsbaar. Het is dan ook de verwachting dat de aanpak gericht op particuliere verhuurders na 2026 intensiveert en diversifieert.

De manier van intensivering van de aanpak voor particuliere verhuurders hangt grotendeels af van hoe de Rijksoverheid het verhuurverbod van slecht geïsoleerde woningen vanaf 2026 gaat uitwerken, en welke rol het Rijk hier ziet voor gemeenten. Hoe dan ook zullen ook particuliere verhuurders baat hebben bij informatievoorziening, collectieve inkoop en financiering. Omdat er verschillende soorten particuliere verhuurders zijn is het raadzaam de aanpak te diversifiëren na 2026. De volgende subdoelgroepen bij particuliere verhuur kunnen worden onderscheiden:

- Particulieren die één of enkele woningen verhuren. Dit zijn bijvoorbeeld particulieren met een tweede woning die deze af en toe verhuren. Activiteiten gericht op deze subdoelgroep lijkt op die van particuliere eigenaren, met als belangrijke verschil de financiering en de omgang met de huurder. Zo kan ook een kleine particuliere verhuurder profiteren van collectieve inkoop, of het advies van een energiecoach.
- Middelgrote verhuurbedrijven. Dit zijn bijvoorbeeld verhuurders met enkele tientallen woningen die zowel beheer als exploitatie zelf doen. Activiteiten gericht op deze subdoelgroep zijn bijvoorbeeld gericht op het ondersteunen bij het opstellen een MJOP+ (meerjarenonderhoudsplan inclusief verduurzaming).
- Grote verhuurders. Dit zijn bijvoorbeeld institutionele beleggers zoals pensioenfondsen, die vaak portefeuilles hebben van meer dan honderd woningen en die het beheer hebben uitbesteed aan beheermaatschappijen. Van deze partijen kan verwacht worden dat zij zelfstandig duurzaamheid onderdeel te maken van hun strategisch vastgoedbeheer wanneer hier wettelijke verplichtingen voor ontstaan. Mogelijk komt er wel een handhavingstaak bij gemeenten te liggen.

5.1.3. Zakelijke doelgroepen (programmalijn D)
Naast de particuliere verhuurders die reeds in paragraaf 6.1.2 besproken zijn, valt bedrijfs- en maatschappelijk vastgoed onder programmalijn D. De doorkijk van deze doelgroep kan bijvoorbeeld gepaard gaan met de inrichting van een zakelijk energieloket, genoemd als te verkennen optie in het IVP. Met een zakelijk energieloket kan de aanpak voor de zakelijke doelgroepen geïntensiveerd en ook gediversifieerd worden door bijvoorbeeld gericht activiteiten aan te bieden voor retail, horeca en andere MKB-segmenten. Er bestaan nu al aanpakken in het land gericht op deze doelgroepen waarbij bijvoorbeeld energieklussers langsgaan bij Mkb'ers om laagdrempelige maatregelen te installeren en om advies te geven.

5.2. Koppeling met andere opgaves

De focus van het IVP lag in de periode 2023-2026 primair op isolatie en energiebesparing. In het kader van het groeimodel zal er na 2026 intensiever ingezet worden op de koppeling met de opgaves circulariteit en klimaatadaptatie.

5.2.1. Circulariteit

Zoals benoemd in hoofdstuk 2 werkt Stadsregio Parkstad Limburg momenteel aan beleid op het thema circulariteit. Met dit beleid zetten we koers naar een circulaire regio in 2050. Aan de hand van dit beleid kan er verder verkend worden wat passende activiteiten zijn om toe te voegen aan het IVP. Vooruitlopend zijn hieronder vast enkele te verkennen kansen, maatregelen en voorbeelden opgenomen.

- Circulariteit spreekt soms tot de verbeelding. Het is van belang om inwoners en bedrijven op weg te helpen rondom de mogelijkheden rondom circulariteit. Goede informatievoorziening, voorbeelden en communicatie hierover zorgen voor meer handelingsperspectief. Het helpt om circulariteit consequent in de duurzaamheidscommunicatie van gemeenten en regio op te nemen.
- In de prestatieafspraken tussen woningcorporaties, gemeenten en huurdersorganisaties staan wat de plannen voor het woningbeleid zijn voor het komende jaar[35]. Het valt te verkennen om in deze gesprekken ook afspraken over circulair (ver)bouwen te maken. Een voorbeeld van een woningcorporatie die circulair te werk gaat is Corporatie Wonion[36].
- Circulariteit gaat ook over het stimuleren van meer deelgebruik en minder bezit. Zo kan er verkend worden welke zogeheten 'PAAS' (Product as a Service) en/of andere circulaire leasemodellen er zijn voor hybride warmtepompen. Een voordeel hiervan is dat het eigenaarschap bij de producent of tussenpartijen blijft waardoor zij baat hebben bij het zo hoogwaardig mogelijk hergebruiken van materialen. Hierdoor zijn er minder grondstoffen nodig en worden grondstofketens gesloten. Om dit te bewerkstelligen is het uiteraard wel van belang dat de warmtepompen circulair en modulair ontworpen worden.
- Het is ook interessant om verder te verkennen welke mogelijkheden gemeenten zelf hebben om circulariteit te integreren in zowel beleid als projecten. Het Kompas Circulaire Gebiedsontwikkeling is bedoeld als inhoudelijke kennisbank om gemeenten op weg te helpen. Hier wordt bijvoorbeeld ook ingegaan op de kansen bij gemeentelijk grondbezit en in de openbare ruimte. Dit is ontwikkeld in een samenwerking tussen Provincie Zuid-Holland en Over Morgen.

5.2.2. Klimaatadaptatie

Regio Parkstad Limburg heeft een Regionale Klimaatadaptatiestrategie en Actieprogramma opgesteld. Gedurende de uitvoering van het IVP en het Actieprogramma is het aan te raden steeds goed de afstemming te maken tussen de twee programma's, om ook te kijken hoe activiteiten vanuit Stadsregio Parkstad Limburg in gezamenlijkheid en efficiënt opgepakt kunnen worden: op dat moment en met de blik op de komende jaren.

Om de voortgang te bewaken is het nuttig om jaarlijks te monitoren en te reflecteren op het Actieprogramma. Valt de voortgang tegen, dan kan er tussentijds gekeken worden wat nodig is voor extra stimulering van het nemen van klimaatadaptieve maatregelen.
Ook richting 2026 is het goed om een balans op te maken op welke maatregelen er nog extra actie nodig is en hoe die gerealiseerd kan worden. Zo kan er bijvoorbeeld overwogen worden om een collectieve actie op te zetten, zoals 'het regent tonnen'[39]. Een collectieve actie kan ook worden georganiseerd in samenwerking met een lokale partij, expliciet gericht op sociale huurwoningen. Een voorbeeld hiervan is Vreewijk Coöperatie waarbij zij betaalbare regentonnen bij bewoners plaatsen[40].

De Rijksoverheid zet daarnaast de komende jaren samen met provincies, gemeenten en waterschappen in op een natuurinclusieve ontwikkeling van stedelijke regio's, met onder meer natuurinclusief bouwen als uitgangspunt. Zo heeft het Rijk prestatieafspraken gemaakt met de (koepel van) Woningcorporaties over het verduurzaming en de leefbaarheid van sociale huurwoningen. Bovendien is er op initiatief van het Rijk een 'landelijke maatlat' in ontwikkeling voor een groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving. Door natuurinclusief te ontwerpen, bouwen en te verbouwen is het mogelijk om gezonde en aantrekkelijke steden en dorpen te creëren, die voor alle gebruikers een prettige leefomgeving zijn, waarbij vergroening ook leidt tot een toename van de ecologische kwaliteit en biodiversiteit.

39 Waterleider: https://hetregenttonnen.nl/
40 Like je wijk: https://likejewijk.nl/feijenoord/regentonnen-in-vreewijk/

6. BEGROTING

Het IVP start in 2023 en loopt door tot en met 2030. Het activiteitenprogramma heeft een looptijd van vier jaar en loopt van 2023 tot en met 2026. Hiervan is een indicatieve begroting opgesteld. Het programma heeft in de eerste periode een omvang van 19,5 miljoen euro. De begroting van het activiteitenprogramma 2023-2026 laat de baten en lasten van het IVP voor de komende vier jaar zien. De inkomsten uit de NIP-regeling zijn opgeteld, gemiddeld over de programmaperiode en opgenomen in de programmalijn waar ze betrekking op hebben. De lasten zijn uitgesplitst in kosten voor arbeid (gemeentelijk apparaat), out-of-pocket (inhuur en inkoop) en kosten voor regelingen (gelden en vouchers uit te keren aan derden).

Uit de begroting blijkt dat de gemeenten momenteel zicht hebben op 19,9 miljoen euro aan baten vanuit de NIP-regeling gedurende de programmaperiode, aangevuld met het restant van de SPUK energiearmoede van juli 2022. De eerste tranche wordt in 2023 aangevraagd en moet uiterlijk in 2026 zijn uitgegeven. De tweede en derde tranches van de NIP-regeling worden aangevraagd in 2024 en 2025 en moeten eveneens in vier jaar worden uitgegeven. Dat betekent dat één jaarschijf van de tweede tranche, en twee jaarschijven van de derde tranche, buiten deze begroting vallen. De som van de lasten bedraagt 19,5 miljoen euro. Hiervan is het gros (15 miljoen euro) in de vorm van regelingen voor de lokale aanpak van koopwoningen. Niet opgenomen in deze begroting zijn de CDOKE-gelden voor uitvoeringskosten van het Klimaatakkoord omdat deze nog niet gealloceerd zijn.

Tabel 6: Begroting activiteitenprogramma IVP 2023-2026

Programmalijn		Baten	Lasten			Totaal
			Arbeid	Out of pocket	Regelingen	
2023	A - Ondersteunende activiteiten	€ 0	€ 195.892	€ 730.000	€ 0	-€ 925.892
	B - Lokale aanpak koopwoningen	€ 3.186.042	€ 88.135	€ 0	€ 0	€ 3.097.907
	C - Lange termijnaanpak energiearmoede	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
	D - Zakelijke doelgroepen	€ 0	€ 55.119	€ 22.500	€ 0	-€ 77.619
Jaartotaal		€ 3.186.042	€ 339.146	€ 752.500	€ 0	€ 2.094.396
2024	A - Ondersteunende activiteiten	€ 0	€ 93.886	€ 63.000	€ 0	-€ 156.886
	B - Lokale aanpak koopwoningen	€ 4.100.520	€ 318.403	€ 601.014	€ 5.457.602	-€ 2.276.499
	C - Lange termijnaanpak energiearmoede	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
	D - Zakelijke doelgroepen	€ 0	€ 43.118	€ 7.500	€ 20.000	-€ 70.618
Jaartotaal		€ 4.100.520	€ 455.407	€ 671.514	€ 5.477.602	-€ 2.504.002
2025	A - Ondersteunende activiteiten	€ 0	€ 93.886	€ 207.000	€ 0	-€ 300.886
	B - Lokale aanpak koopwoningen	€ 6.317.497	€ 318.403	€ 574.183	€ 4.974.006	€ 450.905
	C - Lange termijnaanpak energiearmoede	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
	D - Zakelijke doelgroepen	€ 0	€ 35.076	€ 15.000	€ 0	-€ 50.076
Jaartotaal		€ 6.317.497	€ 447.365	€ 796.183	€ 4.974.006	€ 99.943
2026	A - Ondersteunende activiteiten	€ 0	€ 93.886	€ 207.000	€ 0	-€ 300.886
	B - Lokale aanpak koopwoningen	€ 6.317.497	€ 308.381	€ 551.165	€ 4.553.265	€ 904.686
	C - Lange termijnaanpak energiearmoede	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
	D - Zakelijke doelgroepen	€ 0	€ 23.074	€ 0	€ 20.000	-€ 43.074
Jaartotaal		€ 6.317.497	€ 425.342	€ 758.165	€ 4.573.265	€ 560.726
Totaal		€ 19.921.557	€ 1.667.259	€ 2.978.362	€ 15.024.873	€ 251.063

Deze begroting zal jaarlijks worden herijkt op basis van evaluatie, doorlopende monitoring en het beschikbaar komen van aanvullende tranches met geld uit het Nationaal Isolatieprogramma.

Daarnaast is een specificatie weergegeven van Programmalijn B en de NIP-gelden. Daaruit blijkt dat 75% van de NIP-gelden worden besteed aan daadwerkelijke vergoeding van maatregelen, en dat ca. 14% wordt besteed aan ondersteuning en uitvoering. Er nog een restbudget van 2,3 miljoen euro aan het eind van de programmaperiode. Dit positieve saldo is noodzakelijk om kosten te dekken die na 2026 verwacht worden. Er zijn namelijk geen nieuwe inkomsten uit het NIP te verwachten na 2026 terwijl de kosten van het programma, behoudens evaluatie en bijsturing, wel doorlopen.

Tabel 7: Specificatie van Programmalijn B en besteding van de NIP-gelden

Specificatie NIP-regeling	**Bedrag**	**%**
Inkomsten	€ 19.921.557	100%
Vergoeding maatregelen	€ 14.984.873	75%
Ondersteuning + uitvoering	€ 2.759.684	14%
Saldo	€ 2.177.000	11%

7. COLOFON

Dit rapport is opgesteld door Over Morgen in opdracht van en in samenwerking met Stadsregio Parkstad Limburg en de gemeenten Beekdaelen, Brunssum, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Simpelveld en Voerendaal. Dit is mede mogelijk gemaakt door subsidie vanuit Provincie Limburg.

Stadsregio Parkstad Limburg
- Pim Derwort

Over Morgen
- Anouk Bakx
- Lou Brandjes
- Rob Geldhof

8. BIJLAGE A: OVERZICHT VAN LANDELIJKE, PROVINCIALE EN LOKALE REGELINGEN

8.1. Regelingen voor gebouweigenaren

Tabel 8: Overzicht landelijke, provinciale, regionale en lokale regelingen voor woning- en gebouweigenaren[41]

Regeling	Doelgroep	Toelichting	Verstrekker en link
Landelijk			
Investeringssubsidie Duurzame Energie en Energiebesparing (ISDE)	Particulieren	Investeringssubsidie voor bijvoorbeeld isolatie en warmtepompen. De subsidie is voor eigenaren van koopwoningen en heeft betrekking op: vloer-, spouw- en/of dakisolatie, isolerend glas, zonneboiler, warmtepomp en aansluiting op een warmtenet.	RVO
Subsidieregeling verduurzaming voor vereniging van eigenaars (SVVE)	VvE's	Investeringssubsidie voor energieadvies en energiebesparende maatregelen. (Vervangt SEEH en ISDE-deel voor VvE's)	RVO
Subsidieregeling Verduurzaming en Onderhoud Huurwoningen (SVOH)	Particuliere verhuurders	Investeringssubsidie voor energiebesparende maatregelen	RVO
Nationaal Warmtefonds (leningen en hypotheken)	Particulieren en VvE's	Het Nationaal Warmtefonds verschaft leningen en hypotheken voor energiebesparing tegen de meest gunstige voorwaarden. Per 1 oktober 2022 zijn deze regelingen uitgebreid.	Nationaal Warmtefonds
Restauratiefonds	Monumenten	Lening voor restauratie of verduurzaming van monumenten	Restauratiefonds
Ontzorgingsprogramma Verduurzaming Monumenten	Eigenaren rijksmonumenten	Ontzorgingsprogramma met o.a. een zelfscan, duurzaamheidsadvies en ontzorging. Voor een gedeelte van de kosten is korting mogelijk.	Rijksdienst voor Cultureel erfgoed
Energiebespaarbudget	Particulieren	Budget in de hypotheek voor het treffen van energiebesparende maatregelen. Hypotheek is maximaal 106% van de woningwaarde.	Energiebespaarbudget

41 Regelingen die per 1 januari 2023 zijn vervallen zijn niet in het overzicht opgenomen. Het gaat hier om de Regeling Reductie Energiegebruik Woningen (RREW) voor gemeenten en de Regeling Vermindering Verhuurderheffing Verduurzaming (RVV-V) voor woningcorporaties. Een deel van de regelingen is recentelijk aangepast in het kader van het Nationaal Isolatieprogramma of wordt binnenkort nog aangepast. Let op: de regelingen en de looptijd daarvan kunnen veranderen. Peildatum: maart 2023.

BNG Duurzaamheidsfonds	Bedrijven, zakelijke initiatiefnemers, verenigingen	Duurzaamheidsfonds voor de financiering van energiebesparende maatregelen, duurzame projecten of producten. Bevat ook een Sportlening.	BNG Duurzaamheids-fonds
Stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA)	Amateur-sportorganisaties	Organisaties kunnen subsidie aanvragen voor bouw- en onderhoudskosten van sportaccommodaties.	Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen – Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Provinciaal			
Verzilverlening Duurzaam Thuis – *stopt per 1 mei 2023*	Particuliere woningeigenaren en minimaal de leeftijd van 10 jaar vóór de wettelijke AOW-leeftijd	Lening ten behoeve van isolerende of levensloop-bestendigheidsmaatregelen.	Provincie Limburg (Aanvragen bij Provincie Limburg, SVn is verstrekker)
Onderhandse Stimuleringsregeling Duurzaam Thuis – *stopt per 1 oktober 2023*	Particuliere woning-eigenaren en huurders	Lening ten behoeve van isolerende of levensloop-bestendigheidsmaatregelen tot max. 25.000 euro.	Provincie Limburg (Aanvragen bij Provincie Limburg, SVn is verstrekker)
Hypothecaire Stimuleringsregeling Duurzaam Thuis – *stopt per 1 oktober 2023*	Particuliere woning-eigenaren	Lening ten behoeve van isolerende of levensloopbestendigheids-maatregelen tot max. 70.000 euro.	Provincie Limburg (Aanvragen bij Provincie Limburg, SVn is verstrekker)
Zakelijke stimulering Duurzaam Thuis	Particuliere woningeigenaren die meer dan 3 panden verhuren	Lening ten behoeve van het uitvoeren van isolerende of levensloopbestendigheids-maatregelen.	Provincie Limburg (Aanvragen bij Provincie Limburg, SVn is verstrekker)
Ontzorgingsprogramma kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren	Eigenaren van klein maatschappelijk vastgoed (waaronder gemeenten <25.000 inwoners op 1 oktober 2020: Simpelveld en Voerendaal)	Kosteloos advies en ondersteuning voor verduurzaming. Programma loopt tot 1 januari 2024.	Provincie Limburg
Gemeentelijk			
Tegemoetkoming energiekosten voor ondernemers in nood	Bedrijven (MKB)	Eenmalige tegemoetkoming energiekosten voor ondernemers in nood.	Gemeente Heerlen
Duurzaam Energie- en Klimaatfonds	Particulieren, VvE's, ondernemers en verenigingen	Lening voor duurzame en klimaatmaatregelen.	Gemeente Landgraaf
Tegemoetkoming energiekosten	Verenigingen en lokale ondernemers (MKB)	Subsidie voor tegemoetkoming energiekosten accommodatie verenigingen en lokale ondernemers.	Gemeente Simpelveld

Tabel 9: Overzicht regionale en lokale regelingen voor woning- en gebouweigenaren t.b.v. groeithema's

Regeling	Doelgroep	Toelichting	Verstrekker en link
Waterklaar (regionaal)	Particulieren	Samenwerking tussen de (Parkstad)gemeenten, Waterschap Limburg en Waterleidingmaatschappij Limburg (WML). Subsidieregeling gericht om tuinen waterklaar te maken.	Waterklaar
Subsidie groene daken en gevels	Eigenaren (gebouw, woning) en huurders	Subsidieregeling voor het vergroenen van daken en gevels	Gemeente Brunssum
Subsidie voor groene daken en gevels	Particulieren en zakelijk (eigenaren en huurders)	Subsidieregeling voor aanleggen van groene daken en gevels.	Gemeente Heerlen
Operatie Steenbreek	Inwoners	Gericht op het duurzaam vergroenen van de leefomgeving	Gemeente Beekdalen, gemeente Brunssum, gemeente Landgraaf, gemeente Heerlen, gemeente Kerkrade

8.2.Regelingen van de gemeenten[42]

Tabel 10: Regelingen van de gemeente, in te zetten voor een langjarige aanpak voor energiebesparing. Voorlopige of ingeschatte bedragen zijn cursief.

Uitkering	Toelichting	Beschikbaar bedrag
Volkshuisvesting-fonds (VHF)	Subsidie voor het verbeteren van de woonkwaliteit en leefbaarheid in bepaalde buurten en wijken. Er zijn al plannen opgesteld voor de besteding van de subsidie. Gedeeltelijk komt dit ook ten goede aan het verduurzamen van particuliere woningen. Het aantal woningen per gemeente is: • Beekdaelen: 25 • Brunssum: 457 • Heerlen: 364 • Kerkrade: 81 • Landgraaf: 95 Bij de particuliere woningen kan de VHF-subsidie aangevuld worden met NIP-gelden.	Variabel per gemeente (in totaal 45 miljoen)[43].
Tijdelijke regeling capaciteit decentrale overheden voor klimaat- en energiebeleid (CDOKE)	Gemeenten krijgen in 2022 tot en met 2030 een uitkering voor de uitvoeringskosten van het Klimaatakkoord. In 2022 is dit bedrag uitgekeerd met de meicirculaire van het Gemeentefonds. Vanaf 2023 is dit een specifieke uitkering die gemeenten moeten aanvragen. Deze uitkering is niet alleen bedoeld voor energiebesparing, maar ook voor andere uitvoerings-, apparaat-, en communicatiekosten van het Klimaatakkoord[44].	Variabel per gemeente (in totaal 1 mld. alle gemeenten). Zie het overzicht voor bedragen per gemeente.
Structurele middelen uit het Nationaal Isolatieprogramma voor de lokale aanpak van koopwoningen	Dit betreft een nieuwe regeling waarbij gemeenten aanspraak kunnen maken op geld uit het Nationaal Isolatieprogramma voor de isolatie van koopwoningen met DEFG-labels. Dit geld moet ten gunste komen van isolatiemaatregelen voor particulieren met een slecht energielabel een lage WOZ-waarde. Deze regeling kan in drie tranches worden aangevraagd. Per tranche is in principe vier jaar de tijd om het geld te besteden. Let op: tranche 1 is aanvragen tussen maart en mei 2023, te besteden tot eind 2026.	Variabel per gemeente. Voor heel Parkstad is in totaal 19 miljoen euro beschikbaar.

42 In de regelingen voor gemeenten zijn de landelijke geldstromen aan gekoppeld. Voor de structurele gelden na 2023 is nog niet alles bekend. Daarom zijn voorlopige bedragen berekend voor regio Parkstad op basis van bedragen in de Rijksbegroting en verdeelsleutels van de gelden die de gemeenten in Parkstad in 2022 hebben ontvangen.

43 Gemeente Kerkrade: https://www.kerkrade.nl/eu368-miljoen-uit-het-volkshuisvestingsfonds-voor-regionale-aanvraag-parkstad

44 Rijksoverheid: https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/cdoke

8.3. Aanbod van de WoonWijzerWinkel Limburg

Tabel 11: Overzicht aanbod WoonWijzerWinkel Limburg

Activiteit	Toelichting	Link
Gratis Woningscan WoonWijzerWinkel	Gratis hulp en advies bij het verduurzamen van de woning. Snel inzicht in wat realistisch is voor de woning, hulp bij het vinden van aannemers en offertes worden aangevraagd.	Woningscan
Adviesgesprek Limburg (in showroom WoonWijzerWinkel)	Een adviesgesprek in het advies- en demonstratiecentrum te Kerkrade. Inzicht in de mogelijkheden die er zijn om te besparen op het energiegebruik en toekomstige woonwensen in de woning, bedrijf of VvE.	Adviesgesprek
Coachgesprek	Een adviesgesprek bij bewoners thuis voor huurders en woningeigenaren. Inzicht in de mogelijkheden die er zijn om te besparen op het energieverbruik en toekomstige woonwensen in de woning.	Coachgesprek
Woningopname	Tijdens het adviesgesprek aan huis komt een adviseur langs voor een woningopname. De adviseur vertelt meer over de opties om de woning te verduurzamen. Denk hierbij aan o.a. isolatie, ventilatie, verwarmingsopties een warmtepomp of zonnepanelen.	Woningopname aan huis
Hulp bij offerte	Aanvragen vrijblijvende offerte. De WoonWijzerWinkel werkt samen met diverse gerenommeerde bedrijven in de regio, die een vrijblijvende offerte kunnen uitbrengen.	Hulp bij offerte
Warmtescan	Aan de hand van een warmtescan met hittegevoelige camera's geeft de adviseur inzicht in waar er warmtelekken in de woning zitten.	Warmtescan

8.4. Gemeentelijk ondersteuningsaanbod

Tabel 12: Overzicht gemeentelijk ondersteuningsaanbod

Regio, gemeente	Ondersteuningsaanbod
Provincie Limburg	Ontzorgingsprogramma kleine maatschappelijke vastgoedeigenaren. Provincie Limburg biedt met deze regeling kosteloos advies en ondersteuning voor verduurzaming. Programma loopt tot 1 januari 2024. De ondersteuning is bedoeld voor eigenaren van klein maatschappelijk vastgoed (waaronder gemeenten met minder dan 25.000 inwoners op 1 oktober 2020: Simpelveld en Voerendaal)[45].
Regionaal	VoorzieningenWijzer: een digitale tool die aan de hand van een vragenlijst bekijkt hoe mensen hun koopkracht kunnen vergroten. Professionals van de woningcorporatie of gemeente loopt deze vragenlijst samen met de bewoner door. Doel is om kwetsbare huishoudens te helpen om geld te besparen[46].
Beekdaelen	Bij het project 'Nieuwbuurt Duurzaam'[47] gaat gemeente Beekdaelen voor een collectieve aanpak, maar met individueel maatwerk. Daarvoor biedt de gemeente in samenwerking met Impulz het volgende aan: • Energie-coaches: advies op maat bij bewoners thuis • Thema-avond: informatie over hoe je energie kunt besparen en hoe je verduurzaming van de woning kunt financieren • Vouchers: in te wisselen bij WoonWijzerWinkel Limburg • Collectieve inkoop: bij voldoende interesse in de wijk In 2023 en 2024 worden hier nog twee wijken aan toegevoegd. ImpulZ[48] (energiecoöperatie) wil huishoudens en bedrijven helpen met energie besparen bijvoorbeeld door het: • Adviseren gericht op de eigen woonsituatie • Gratis beschikbaar stellen van een energieverbruiksmeter • Maken van een warmtescan om warmtelekken in gevels of dak op te sporen • Organiseren van informatieavonden rond verduurzaming van de eigen woning • Opzetten van collectieve inkoopacties, bijvoorbeeld van isolatie en glas
Brunssum	In Brunssum zijn twee projecten in het kader van het Volkshuisvestingsfonds gericht op het verduurzamen van woningen: Lemmender en Schuttersveld. Daarnaast wordt in Proeftuin Brunssum Noord (Lemmender) onderzocht hoe bestaande woningen van verschillende soorten het beste aardgasvrij kunnen worden[49]. Energiecoöperatie Energiek Brunssum zet zich in voor het verduurzamen van Brunssum door het: • Uitvoeren van energiescans • Uitvoeren van quickscans • Organiseren van een jaarlijkse Samenergiekdag[50]

45 Ontzorgingsprogramma kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren - Provincie Limburg
46 Stadsregio Parkstad Limburg: https://parkstad-limburg.nl/wp-content/uploads/2020/10/Persbericht-Voorzieningenwijzer-13102020.pdf?x85618
47 Gemeente Beekdaelen: https://www.beekdaelen.nl/energie-besparen-doen-we-samen
48 ImpulZ: https://www.impulz-beekdaelen.nl/onze-focus/
49 Gemeente Brunssum: https://www.brunssum.nl/inwoner/Ons_duurzaam_Brunssum/Energie:Rm-KamxUSJOf8Wgh6bU_1A
50 Energiek Brunssum: https://energiekbrunssum.nl/

Landgraaf	Woonwijzerwinkel heeft een voorbeeldwoning in Landgraaf. Bezoekers krijgen in deze demonstratiewoning persoonlijke uitleg over de bespaaropties en de duurzame installaties. In de woning is te zien hoe met relatief eenvoudige ingrepen energie kan worden bespaard. Aan de hand van een zogenaamde 'menukaart' kunnen bezoekers aflezen welke maatregel welk effect heeft en met welke kosten dit gepaard gaat. De bewoners van Lauradorp hadden ideeën om van hun buurt een duurzame wijk te maken die energiezuinig, levensloopbestendig en toekomstbestendig is. Met behoud van de karakteristieke uitstraling van de mijnwerkerswoningen. Gemeente Landgraaf en woningcorporatie HEEMwonen namen dat plan over en gaven er een bredere invulling aan. Zo werd deze voorbeeldwoning geboren: een plek waar heel Parkstad inspiratie kan opdoen. HEEMwonen en de gemeente dienden het plan in bij IBA Parkstad en kregen subsidie.[51]
Voerendaal	Gemeente Voerendaal is niet aangesloten bij de E-knip. Gemeente Voerendaal heeft gekozen voor 200 euro aan vouchers[52]. Energiecoöperatie De Omslag is actief in Voerendaal (met name op het gebied van duurzame opwek). Ook voert De Omslag infraroodscans uit[53],[54].
Heerlen	Gemeente Heerlen stelt middelen ter beschikking ter compensatie van de gestegen energiekosten voor burgers, bedrijven, verenigingen en (culturele) instellingen. Heerlen biedt verschillende soorten maatregelen aan die gericht zijn op een tegemoetkoming in de energiekosten of een bijdrage leveren aan de kosten voor energieadvies en de investeringskosten voor verduurzaming. Voorbeelden van maatregelen die geboden worden zijn een witgoedregeling, gratis energiecoaches voor burgers met een bepaald inkomen, energiescans voor ondernemers, (culturele) instellingen en verenigingen, een noodfonds voor ondernemers en een tegemoetkoming van energiekosten voor (culturele) instellingen. Energiecoöperatie Heerlen Duurzaam zet zich in om gezamenlijk een duurzame, circulaire wereld te realiseren. De energiecoöperatie richt zich op: • Energiebesparing • Zon-op-dak projecten • Een plan voor het windenergieproject Parkstad-Zuid Gebiedscoöperatie Heerlen Centrum 5000 draagt bij aan de realisatie van 5000 zonnepanelen in Heerlen-Centrum[55].
Kerkrade	Bij de GeldWijzerWinkel kunnen mensen terecht voor gratis advies over geldzaken. De GeldWijzerWinkel is gevestigd op het Martin Buberplein 21 in Kerkrade. Samen met andere organisaties in Kerkrade organiseert de GeldWijzerWinkel ook activiteiten en voorlichtingen over rondkomen met geld[56].
Simpelveld	Geen aanvullende activiteiten gevonden.

51 Gemeente Landgraaf: https://www.landgraaf.nl/woonwijzerhuis-energie-besparen-doe-je-zo
52 ISD Kompas: https://www.isd-kompas.nl/energie-besparen
53 De Omslag: https://www.deomslag.org/diensten
54 Gemeente Voerendaal: https://www.voerendaal.nl/projecten-en-initiatieven/buitengewoonduurzaam/de-energietransitie/energiebesparen-in-voerendaal
55 Thema Nieuws: https://www.themanieuws.nl/app/publication/DHE201/8127
56 GeldWijzerWinkel: https://geldwijzerwinkel.nl/

parkstad
stadsregio limburg

Stadsregio Parkstad Limburg
Kloosterweg 1
6412 CN Heerlen
Postbus 200
6400 AE Heerlen
+31 45 570 01 23
www.parkstad-limburg.nl

© Stadsregio Parkstad Limburg, juni 2023

PARK STAD TRANS FOR MEERT